

Univerzita Karlova v Praze

Filozofická fakulta

Ústav informačních studií a knihovnictví

Studijní program: informační studia a knihovnictví

Studijní obor: informační studia a knihovnictví

Bakalářská práce

Tomáš Stibor

**Analýza služeb Knihovny Václava Hlavatého,
matematického oddělení knihovny Matematicko-fyzikální fakulty
Univerzity Karlovy v Praze
Případová studie**

**Analysis of the Vaclav Hlavaty Library's services, the
Mathematics Library of the Faculty of Mathematics and Physics
of the Charles University in Prague:
a case study**

Praha 2010

Vedoucí práce: PhDr. Hana Slámová, Ph.D.

Oponent bakalářské práce:

Datum obhajoby:

Hodnocení:

Prohlášení:

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci zpracoval samostatně a že jsem uvedl všechny použité informační zdroje.

V Praze, 24. července 2010

.....

Tomáš Stibor

Identifikační záznam

STIBOR, Tomáš. *Analýza služeb Knihovny Václava Hlavatého, matematického oddělení Knihovny Matematicko-fyzikální fakulty Univerzity Karlovy: případová studie [Analysis of the Vaclav Hlavaty Library's services, the Mathematics Library of the Faculty of Mathematics and Physics of the Charles University in Prague: a case study]*. Praha, 2010. 50 s., XXX s. příl. Bakalářská práce. Univerzita Karlova v Praze, Filozofická fakulta, Ústav informačních studií a knihovnictví. Vedoucí bakalářské práce PhDr. Hana Slámová, Ph.D.

Abstrakt

Tématem bakalářské práce je analýza služeb matematického oddělení Knihovny Matematicko-fyzikální fakulty. V předmluvě jsou popsány důvody výběru tématu a místa prováděného průzkumu. První kapitola popisuje principy fungování současné vysokoškolské knihovny a perspektivy budoucího vývoje tohoto typu knihovny. Ve druhé kapitole jsou popsány historie a vývoj Knihovny Václava Hlavatého. Třetí kapitola podrobně zachycuje činnost Knihovny Václava Hlavatého v současnosti, součástí je popis fondu knihovny, výpůjček, uživatelů a ostatních služeb, které knihovna poskytuje. Kapitoly čtvrtá a pátá se na základě sociologického průzkumu zabývají analýzou služeb a spokojeností uživatelů knihovny s těmito službami. Průzkum byl proveden prostřednictvím dotazníku. Tyto kapitoly popisují metodologii průzkumu, stanovené hypotézy a analyzují konkrétní výsledky. Výsledky jsou prezentovány pomocí grafů, tabulek a komentářů, které potvrzují nebo vyvracejí vyslovené hypotézy. V poslední kapitole bakalářské práce jsou prezentovány závěry. [Autorský abstrakt].

Abstract

The subject of this bachelor thesis is an analysis of the Vaclav Hlavaty Library's services, the Mathematics Library of the Faculty of Mathematics and Physics. At the beginning of this thesis the reasons of selection of topic and the place where the survey was conducted are described. The first chapter describes the principles of contemporary academic libraries prospects and the future of this type of library. The second chapter describes the history and the development of Vaclav Hlavaty's Library. The third chapter closely captures activity of Vaclav Hlavaty's Library today and also includes a description of the collection, borrowing, users and other services provided by the library. In chapters four and five, the

services of the library and satisfaction of users is analysed on the basis of the sociological survey, which was conducted by means of a questionnaire. These chapters describe the methodology of the survey, the hypotheses and analyze concrete results. The results are presented in the form of graphs, tables and comments, which confirm or reject the hypotheses. The last chapter brings the thesis conclusions. [Author's Abstract].

Klíčová slova

vysokoškolské knihovny, knihovnické služby, vývoj knihoven, Knihovna Václava Hlavatého, Matematicko-fyzikální fakulta

Klíčová slova (anglicky)

Universities' libraries, library's services, libraries development, Vaclav Hlavaty library, Faculty of Mathematics and Physics

Obsah

Předmluva	8
1 Principy služeb vysokoškolských knihoven.....	10
2 Vývoj Knihovny Václava Hlavatého	13
2.1 Vznik samostatné knihovny	13
2.2 Vývoj knihovny – 90. léta dvacátého století.....	15
2.3 Vývoj knihovny na přelomu tisíciletí	16
2.4 Vývoj knihovny z pohledu pamětníka	18
3 Knihovna Václava Hlavatého v současnosti.....	21
3.1 Zaměstnanci a uživatelé.....	21
3.2 Služby	21
3.3 Akvizice	22
3.4 Fond	22
3.5 Programové vybavení knihovny	23
3.6 Databáze.....	23
3.7 Vývoj od roku 1996 do roku 2009.....	24
4 Analýza služeb knihovny	28
4.1 Analýza služeb knihovny	28
4.1.1 Výpůjční služby	28
4.1.2 Kopírovací služby	29
4.1.3 Meziknihovní a mezinárodní meziknihovní výpůjční služba.....	29
4.1.4 Elektronické služby.....	29
4.2 Metodologie průzkumu.....	30
4.3 Cíle průzkumu a stanovení hypotéz.....	31
4.3.1 Hypotézy	31
5 Analýza spokojenosti uživatelů se službami knihovny	40
5.1 Porovnání hodnocení uživatelů s hodnocením zaměstnanců – knihovníků	43
6 Závěr.....	46
Seznam použité a citované literatury.....	48
Přílohy	L

Seznam použitých zkratek

AV ČR – Akademie věd České republiky

DDC – Dewey Decimal Classification

FI MU – Fakulta informatiky Masarykovy univerzity

LCC – Library of Congress Classification

MFF UK – Matematicko-fyzikální fakulta Univerzity Karlovy

MK ČR – Ministerstvo kultury České republiky

MMVS – mezinárodní meziknihovní výpůjční služba

MSC – Mathematics Subject Classification

MŠMT ČR – Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy České republiky

MÚ AV ČR – Matematický ústav Akademie věd České republiky

MVS – meziknihovní výpůjční služba

Předmluva

Pro téma bakalářské práce se mi zdála zajímavá problematika vysokoškolských knihoven. Jednak jsem některé z nich, i když ne do hloubky, znal z vlastní zkušenosti, jednak jsem hodně informací získal od maminky, která na Univerzitě Karlově dlouhodobě působí.

Vysokoškolské knihovny mohou mít charakter základních knihoven nebo specializovaných knihoven. Při zvažování zaměření bakalářské práce jsem se přiklonil k problematice specializovaných knihoven. Očekával jsem, že oborové zaměření odhalí určitá specifika, která mohou být zajímavá, a dále podrobné poznání specializovaných služeb může představovat typický příklad pro analogické situace v jinak oborově zaměřených knihovnách. Také jsem si přál podrobněji se seznámit s činností, strukturou a službami knihovny, u nichž je díky jejímu oborovému zaměření možno očekávat hlubší pochopení pro využívání moderních informačních technologií.

Příkladem takové knihovny je Knihovna Václava Hlavatého, která je matematickým oddělením knihovny Matematicko-fyzikální fakulty Univerzity Karlovy v Praze.

Tato knihovna prošla zajímavým vývojem, má dostatečně dlouhou tradici a může se pochlubit několika modernizacemi, z nichž poslední byla vynucena těžkým poškozením při povodni v roce 2002.

Po úvodní části věnované vysokoškolským knihovnám obecně jsem se soustředil na poměrně detailní přiblížení historie Knihovny Václava Hlavatého, na její rozvoj a na popis současného stavu. Zajímala mě struktura knihovního fondu, organizace výpůjček a pojetí jednotlivých služeb knihovny. Zejména jsem se při zpracování tématu chtěl dozvědět, jak na úroveň knihovny a na její služby nahlíží uživatelé, především studenti a pedagogicko-vědečtí pracovníci. Zároveň mě také zajímal pohled z druhé strany, tj. názory samotných pracovníků knihovny.

K tomu jsem zpracoval výsledky sociologického průzkumu provedeného na základě dotazníku. Metodologie průzkumu je podrobně v práci popsána a konkrétní výsledky jsou analyzovány a vyhodnoceny formou práce s hypotézami, které průzkum buďto potvrdil či zavrhl.

Příprava bakalářské práce podstatným způsobem obohatila moje dosavadní poznání z konkrétní činnosti knihoven a byla inspirací nad stavem a vývojem knihoven v přelomovém

období stále intenzivnějšího nasazení moderních informačních technologií do práce vysokoškolských pedagogů, vědeckých pracovníků a studentů.

Bakalářská práce je rozdělena do šesti kapitol. V předmluvě jsou uvedeny důvody výběru tématu bakalářské práce. V první kapitole jsou popsány principy služeb vysokoškolských knihoven. Kapitoly druhá a třetí popisují historii a současný vývoj knihovny. Obsahem čtvrté a páté kapitoly je samotná analýza služeb a spokojenosti uživatelů. V sedmé kapitole jsou shrnuta fakta a vyvozen závěr.

Rozsah bakalářské práce je 50 stran a XXX stran příloh. Přílohy zahrnují formulář dotazníku, příklad vyplněného dotazníku, Výpůjční řád Knihovny Matematicko-fyzikální fakulty Univerzity Karlovy v Praze, příklady klasifikace a fotografie Knihovny Václava Hlavatého (seznam příloh viz s. I).

V bakalářské práci bylo použito metody citování informačních zdrojů pomocí prvního údaje záznamu a data vydání, tzv. harvardského systému, stanoveného normou ČSN ISO 690. Pro přehlednost v textu jsou tyto údaje uvedeny v hranatých závorkách. Bibliografické záznamy citovaných zdrojů jsou v souladu s normami ISO 690 a ISO 690-2 a jsou řazeny abecedně.

Rád bych touto cestou poděkoval vedoucí matematického oddělení knihovny MFF UK v Karlíně paní Radaně Cibulkové za možnost využít pro případovou studii Knihovnu Václava Hlavatého, dále pracovnícím knihovny Iloně Klementové, Lence Měchurové, DiS. a Kateřině Řepkové za laskavou spolupráci při distribuci a shromažďování dotazníků.

Poděkování patří panu prof. RNDr. Ivanu Netukovi, DrSc. za mimořádnou ochotu poskytnout rozhovor a za čas, který mi věnoval a také za cenné komentáře k dané problematice. Rovněž děkuji panu doc. RNDr. Jiřímu Veselému, CSc. za jeho vzpomínky a podněty a RNDr. Ing. Jaroslavu Richterovi za nezištné poskytnutí fotodokumentace k minulosti i současnosti knihovny. V neposlední řadě pak patří poděkování vedoucí práce PhDr. Haně Slámové, Ph.D. za odborný dohled, vstřícnost a podnětné konzultace.

1 Principy služeb vysokoškolských knihoven

Vysokoškolská knihovna je za každých okolností organicky spjata s danou vysokou školou. Jejím základním posláním je zabezpečovat po stránce knihovnicko-informační pedagogický a vědecko-výzkumný proces školy. Rozvoj či stagnace dané vysoké školy se velmi rychle projevuje právě v oblasti knihovnicko-informačních služeb. [RAMAJZLOVÁ, 1998].

Knihovní zákon č. 257/2001 Sb. o knihovnách a podmínkách provozování veřejných knihovnických a informačních služeb ze dne 29. června 2001 upravuje systém knihoven poskytujících veřejné knihovnické a informační služby a podmínky jejich provozování.

Tento nový zákon však pojem „vysokoškolská knihovna“ jako takový nezná, takže knihovny vysokých škol se musí registrovat (na MK ČR) buď jako základní knihovna nebo jako knihovna specializovaná. Podle Ivy Procháskové „je pro vysokoškolskou knihovnu registrace jako základní knihovna podle § 12 nebo specializovaná knihovna podle § 13 nevyhovující, nereflektuje její skutečné postavení a funkci v systému veřejných knihovnických a informačních služeb.“ [PROCHÁSKOVÁ, 2002].

V § 12 knihovního zákona stojí: „Základní knihovna je knihovnou s univerzálním fondem nebo se specializovaným knihovním fondem“. Pokud nahlédneme do zákona pod § 13, který definuje specializované knihovny, zjistíme, že „Specializovaná knihovna je knihovnou se specializovaným fondem“ a „Specializovaná knihovna je součástí systému knihoven vykonávající koordinační, odborné, informační, vzdělávací, analytické, výzkumné, metodické a poradenské činnosti (...) zpracovává a zpřístupňuje tematické a oborové bibliografie a databáze“. Tato definice se hodí pro vysokoškolskou knihovnu a dobře charakterizuje Knihovnu Václava Hlavatého.

Principy služeb vysokoškolských knihoven odpovídají knihovnímu zákonu. Ten uvádí služby, které veřejná knihovna musí a může poskytovat:

- zpřístupňování knihovních dokumentů z knihovního fondu knihovny nebo prostřednictvím meziknihovních služeb z knihovního fondu jiné knihovny
- poskytování ústních bibliografických, referenčních a faktografických informací a rešerší
- zprostředkování informací z vnějších informačních zdrojů, zejména informací ze státní správy a samosprávy

- umožnění přístupu k informacím na internetu, ke kterým má knihovna bezplatný přístup.

Veřejné knihovnické a informační služby, které jsou uvedeny v prvním odstavci, je provozovatel knihovny povinen poskytovat bezplatně, s výjimkou zpřístupňování knihovních dokumentů z knihovního fondu knihovny, které mají povahu rozmnoženin zvukového či zvukově obrazového záznamu, zpřístupňování knihovních dokumentů z knihovních fondů jiných knihoven zprostředkováním jejich rozmnoženin v rámci meziknihovních reprografických služeb a zpřístupňování knihovních dokumentů z knihovních fondů knihoven v rámci mezinárodních meziknihovních služeb.

Provozovatel knihovny může poskytovat další služby. Mezi jednu z nich může patřit umožnění přístupu k (případně placeným) informacím na internetu, což je jedna z důležitých funkcí odborné knihovny.

Podle Barbory Ramajzlové je tato služba velmi důležitá zvláště pro pracovníky podílející se na výzkumné činnosti školy, kteří ocení dostupnost pro ně velmi cenných informací. Avšak je nutné, aby byl k efektivnímu využívání těchto služeb uživatel dostatečně poučený, znal své potřeby a uměl definovat své informační požadavky. Základním předpokladem je znalost práce s počítačem po technické stránce a znalosti spojené s využíváním různého programového vybavení pro práci se službami a zdroji internetu. Tyto znalosti je nutné doplnit o schopnost účinně pracovat s vyhledávacími nástroji a kriticky hodnotit internetové zdroje. Dalšími potřebnými dovednostmi jsou znalosti využívání dat a plných textů. [RAMAJZLOVÁ, 1998].

Další služby provozované veřejnou knihovnou mohou být služby kulturní, výchovné a vzdělávací. Za podrobnější zmínku stojí služba vzdělávací, která úzce souvisí s využíváním placených informačních zdrojů. Jak bylo výše uvedeno, někteří uživatelé nemají dostatečné znalosti na to, aby mohli plně využívat informační zdroje, které jim knihovna nabízí. Proto by mělo být dalším úkolem knihoven rozvíjení schopností uživatelů v orientaci a práci v odborných databázích.

„Dnešní univerzitní knihovny a knihovníci velmi pilně usilují o plnění svého tradičního poslání v dynamicky se měnícím akademickém prostředí a neschází jim přitom vůle, rozhodnost ani schopnost neustále se přizpůsobovat novým technologickým podmínkám a novým nárokům svých uživatelů a zřizovatelů. Výsledky na poli transformace fondů od

tištěných k digitálním a v automatizaci standardních a vynalézání a implementaci nových druhů digitálních síťových služeb, protokolů, standardů a procedur jsou pozoruhodné. Infrastruktura univerzitních knihoven se rovněž neustále zlepšuje, staví se nové víceúčelové budovy a modernizují se staré; pokročilé informační technologie, kterými dnešní moderní univerzitní knihovny disponují, jsou obecně srovnatelné s úrovní zařízení na výzkumných a vzdělávacích pracovištích. I přes zjevnou asymetrii mezi výší pořizovacích nákladů a klesajícím počtem odebíraných titulů, i přes mírný úbytek počtu uživatelů, nejeví rozpočty univerzitních knihoven výrazně klesající tendenci, což svědčí také o tom, že mezi zřizovateli a vedením univerzit stále přetrvává jistá náklonnost a úcta k tradici a poslání instituce akademické knihovny.“ [SKENDERIJA, 2005].

2 Vývoj knihovny Václava Hlavatého

Matematika (spolu s fyzikou a astronomií) patřily k oborům pěstovaným a rozvíjeným na Univerzitě Karlově od jejího samotného počátku, a to nejprve v rámci Fakulty artistické později zvané filozofická, a dále v rámci samostatné Přírodovědecké fakulty, která vznikla v roce 1920 jako důsledek rostoucího zájmu o přírodovědné obory, ke kterým matematika, fyzika a astronomie patřily. Další růst zájmu o studium přírodovědných oborů po druhé světové válce vyvolal nejen potřebu vychovávat budoucí učitele, ale rovněž odborníky a vědecké pracovníky přírodovědných oborů. Vysokoškolský zákon z 18. května 1950 přišel s novou koncepcí výstavby vysokých škol a pro období 1950 – 1952 byla charakteristická tvorba různých návrhů na institucionální uspořádání jednotlivých oborů přírodních věd. Nakonec vládním nařízením z 8. července 1952 (č. 30 Sb., č. 7) byla z Přírodovědecké fakulty vyčleněna Fakulta geologicko-geografická a vládním nařízením z 19. srpna 1952 (č. 40 Sb., č. 9) byla zřízena Fakulta biologická a Matematicko-fyzikální fakulta. Ke skutečnému oddělení fakult ve smyslu správním a hospodářském došlo až v roce 1953.

S postupujícím rozvojem věd a s rostoucími požadavky praxe rostl počet studentů matematiky a fyziky i počet zaměstnanců a docházelo k postupné diferenciaci odborných pracovišť, ke vzniku specializovaných kateder, vědeckých ústavů a také pracovišť poskytujících nezbytnou podporu vzdělávací, vědecké, výzkumné a tvůrčí činnosti včetně poskytování knihovnických a informačních služeb.

2.1 Vznik samostatné knihovny

Fond knihovny Matematicko-fyzikální fakulty Univerzity Karlovy v Praze (MFF UK) se rozvíjel již v dobách, kdy obory matematika a fyzika patřily ještě pod Filozofickou, resp. Přírodovědeckou fakultu. V předválečném období se významně zasloužil o rozvoj knihovny František Závíška, profesor teoretické fyziky na Přírodovědecké fakultě (na jeho počest nese dnes fyzikální oddělení knihovny MFF UK jeho jméno). Po vzniku MFF UK v roce 1952 vznikla i samostatná matematicko-fyzikální knihovna. Nacházela se v budově matematiky Ke Karlovu 3 a byla to knihovna s veřejně přístupným fondem. Tam bylo možné si půjčovat skripta, učebnice, monografie a později i odborné časopisy. Dokumenty byly získávány zejména ze Státního pedagogického nakladatelství (učebnice a skripta) a dále podle finančních možností v omezené míře nákupem ze zahraničí. Nejčastěji fond tvořily původní odborná literatura ze Sovětského svazu a do ruštiny přeložená odborná literatura, převážně anglických, amerických, francouzských a německých autorů.

Složitá situace nastala s odbornými časopisy. V 50. letech dochází k citelnému útlumu v získávání zahraničních odborných časopisů. Faktická ztráta přístupu k devizám a striktní politická omezení způsobily nepříjemné mezery i u časopisů, které byly odebírány po mnoho desetiletí. V té době byly k dispozici hlavně sovětské matematické časopisy, západní zdroje, až na pár časopisů získávaných výměnou, vymizely. Tato situace měla dlouhodobý nepříznivý dopad na vědeckou práci československých matematiků a napravit důsledky určité izolovanosti československé vědy trvalo dlouhá léta.

Postupná diferenciacie a vznik kateder jednotlivých matematických oborů měly za následek i rozšiřování fakultní knihovny. Záměr vedení MFF UK vystavět nové budovy na Albertově nebyl ministerstvem školství akceptován. Roku 1961 však byla dána fakultě k dispozici budova v Praze – Karlíně, Sokolovské ulici č. 83. Tato budova z roku 1914 byla dříve určena pro německé reálné gymnázium. V době první světové války sloužila, stejně jako mnoho jiných podobných budov, jako vojenský lazaret. Vzdělávacímu účelu začala sloužit až roku 1923, kdy byla předána Obchodní akademii v Karlíně. V témže roce byla budova rozsáhle adaptována a součástí adaptace bylo zřízení tzv. profesorské čítárny, která se později stala součástí knihovny Václava Hlavatého¹. V padesátých letech Obchodní akademie budovu

¹ Prof. Václav Hlavatý (27. 1. 1894 Louny – 11. 1. 1969 Bloomington, Indiana, USA), vynikající český matematik, byl v roce 1931 jmenován mimořádným profesorem pro filozofii matematiky a geometrii na Přírodovědecké fakultě UK v Praze, v roce 1936 byl jmenován řádným profesorem matematiky na Přírodovědecké fakultě UK v Praze. V akademickém roce 1937/38 působil jako hostující profesor na univerzitě v Princetonu a byl členem tamějšího Institute for Advanced Studies. Do Princetonu se krátce vrátil ještě v roce 1946. V letech 1945 – 1948 se prof. Hlavatý aktivně účastnil veřejného života, zejména v oblasti školství. V roce 1946 byl za Národní socialistickou stranu krátce poslancem Prozatímního národního shromáždění. Po obnovení činnosti českých vysokých škol znovu nastoupil jako profesor na Přírodovědeckou fakultu UK, v letech 1948 – 1949 byl pozván jako hostující profesor k matematickým přednáškám na Indiana University v Bloomingtonu, kam odjel s rodinou a do vlasti se již nevrátil. V letech 1948 – 1962 působil jako profesor na Department of Mathematics, Indiana University v Bloomingtonu v USA a na Graduate Institute for Applied Mathematics. Po příjezdu do USA se po roce 1948 zapojil do aktivit československého exilu. Podílel se na založení Československé společnosti pro vědy a umění v Americe, v letech 1958 – 1962 byl jejím předsedou a v letech 1966 – 1968 čestným předsedou. Byl také členem Rady svobodného Československa (Council of Free Czechoslovakia). Na podzim roku 1991 udělil prezident Václav Havel prof. Hlavatému Řád T.G. Masaryka 3. stupně in memoriam.

Prof. Hlavatý je autorem 158 článků a řady učebnic a monografií, zejména z diferenciální a projektivní geometrie, teorie relativity a sjednocené teorie pole. Životu a dílu V. Hlavatého je věnován článek [Kowalski, 1993], kde jsou uvedeny další důležité literární zdroje.

Matematické oddělení knihovny bylo pojmenováno na počest prof. Hlavatého v roce 1993.

opustila a na její místo se přesunula matematická pracoviště MFF UK a mimo jiné i nově vytvořená matematická knihovna.

2.2 Vývoj knihovny – 90. léta dvacátého století

V průběhu devadesátých let prošla budova nákladnou rekonstrukcí, jejíž součástí byla i rekonstrukce knihovny. Cílem této rekonstrukce bylo vytvoření moderního matematicko-informatického oddělení knihovny, poskytujícího knihovní a informační služby na úrovni srovnatelné s knihovnami ostatních evropských univerzit. V souvislosti s rekonstrukcí knihovny vyvstala otázka, zda „postavit“ knihovnu tak, jak byla, tj. řadit knihy jako dosud abecedně, či rekonstrukci a s ní spojené vyklizení knihovny využít ke změně. Otázka, kterou bylo potřeba vyřešit, zněla, jaké třídění bude nová knihovna používat. Vyhledávání podle autora bylo přirozené, ale z hlediska studentů ne moc praktické. Student typicky potřebuje najít knihu, ve které se seznámí s určitou disciplínou. Proto je pro něj užitečné, když najde „oborově příbuzné“ knížky pohromadě. Může knížky prohlížet najednou nebo vyhledávat v podobných, je-li žádaná vypůjčena. Při volbě systému stavění/třídění knih byly zvažovány Library of Congress Classification (LCC), Dewey Decimal Classification (DDC) a Mathematics Subject Classification (MSC), zvažovala se kritéria jako frekvence užívání, způsob udržování fondu, detailnost, resp. členitost systému a jeho univerzálnost. Právě poslední kritérium rozhodlo ve prospěch Library of Congress Classification. I když by někteří matematici dávali přednost MSC, klasifikace LCC se vžila a v době masového užívání elektronického katalogu přestala tato otázka být konfliktní. U každé knihy je navíc uvedena MSC klasifikace, tedy vyhledávání je možné v obou systémech (porovnání těchto systémů je patrné z přílohy č. 2).

Knihovna Václava Hlavatého byla jednou z prvních knihoven s volným přístupem čtenářů k téměř veškerému knihovnímu fondu (mimo historicky cenných tisků). Obsahovala téměř 700 titulů časopisů, 24 000 monografií, přes 4500 učebnic a 6500 skript. Historicky cenné tisky čítaly asi 7 000 exemplářů, z nichž některé byly v České republice zcela unikátní.

Od počátku 90. let dvacátého století se datuje nová etapa v cílevědomé, soustavné a koncepční péči vedení fakulty o organizační, materiální, prostorové a v neposlední řadě i personální zajištění knihovny jako pracoviště, které „zabezpečuje zejména knihovnicko-informační služby jako základní podporu pedagogické a vědecko-výzkumné činnosti fakulty. Dále ve vztahu k odborné veřejnosti zpřístupňuje stav poznání v oblasti fyziky, informatiky

a matematiky.“² Růst knihovního fondu si záhy vynutil potřebu dalších prostor, a tak v roce 2001 získala knihovna stavebními úpravami v suterénu budovy v Sokolovské místo sloužící jako depozitář.

2.3 Vývoj knihovny na přelomu tisíciletí

V srpnu 2002 byla knihovna Václava Hlavatého těžce zasažena povodní. Voda dosáhla výše 180 cm nad úroveň chodníku. Depozitář byl zaplaven celý a knihovna umístěná v přízemí, která byla horizontálně členěná na dvě části, byla pod hladinou až do úrovně stropu dolní části. V mnoha případech došlo k nevratnému poškození literatury z oboru matematika a informatika včetně mnoha historicky cenných tisků a stovky hodnotných časopiseckých titulů. Mnohé časopisy byly v knihovním fondu v souvislé řadě k dispozici zřídkem od druhé poloviny 19. století či z počátku 20. století (viz příloha č. 7). Přestože záchranné práce byly zahájeny bezprostředně po zpřístupnění postižených lokalit, v Karlíně situaci komplikoval fakt, že oblast byla pod vodou delší dobu a přístup do ní byl povolen až po posouzení statického stavu budov. Se záchranou knih a jejich odvozem bylo proto možno začít až týden po opadnutí vody. Z postižené knihovny v Karlíně byla převezena nezasažená část fondu do fyzikálního oddělení na Karlově a podstatná část zachráněné literatury byla z kapacitních důvodů uložena ve skladových prostorách Muzea Policie ČR v sousedství budovy děkanátu MFF UK v Praze na Karlově, a to díky pohotové a vstřícné nabídce ředitelky muzea.

Po konzultacích s odborníky byly učiněny všechny nezbytné pokusy o záchranu zasaženého fondu. Knihy a časopisy, u nichž byla naděje na záchranu, byly omyty, povrchově dezinfikovány a zabaleny jednotlivě do mikrotenových sáčků. Po dohodě s mrazírny Mochov byly takto ošetřené tisky převezeny do jejich mrazicích boxů. V rychlosti ručně sepsané seznamy zamražených knih pak byly postupně převáděny do elektronické podoby. Knihy a časopisy silně rozmáčené, poškozené či z jiných technických důvodů nezachránitelné byly zlikvidovány. Tento osud postihl prakticky 70 % fondu matematického oddělení knihovny. Po uskladnění poškozených titulů v mrazírnách se začala ve spolupráci s Národní knihovnou České republiky a za významné pomoci Akademie věd České republiky intenzivně řešit otázka následného vysoušení. Část knih byla v zařízení AV ČR v Jenštejně vysušena, kvalita těchto knih samozřejmě utrpěla. Knihy jsou uloženy v depozitáři, ke studiu být užity mohou, jsou však využívány zřídkem. Na základě předběžných příslibů pomoci ve formě darů

² Statut Matematicko-fyzikální fakulty ze dne 1. 12. 2006, úplné znění, Příloha č. I (Organizační řád fakulty).

konkrétních titulů bylo možno uskladněné zmražené fondy roztřídit a částečně redukovat. V rámci obnovy knihovního a časopiseckého fondu byli osloveni potenciální dárci, mezi které patřila přední světová i domácí nakladatelství, vědecké společnosti, univerzity apod. Knihovně MFF UK se tímto způsobem podařilo získat mnoho cenných časopisů i monografií. Řadu dalších časopisů, knih a skript rovněž darovaly neoslovené instituce a velkou solidaritu prokázali rovněž jednotlivci ze zahraničí i z České republiky. Dále bylo shromážděno nemálo finančních darů z tuzemska i ze zahraničí. Dostupnost zničených skript a učebnic byla prověřena v obchodní síti a v rychlém časovém sledu bylo dokoupeno přibližně 600 exemplářů nejdůležitějších titulů.

Studijní literatura (koupená i získaná) byla zpřístupněna začátkem zimního semestru akademického roku 2002/2003 ve fyzikálním oddělení na Karlově. Zachráněný fond monografií z Karlína byl částečně zpřístupněn ve fyzikálním oddělení knihovny na Karlově, kam bylo dočasně přemístěno pracoviště karlínské knihovny a byl tam zpracováván a zpřístupňován fond jak z došlých darů, tak z nově zakoupených knih. Na nákup knih byly uvolněny fakultní prostředky, část rezervního fondu Univerzity Karlovy a využity finanční dary. Přestože značná část fondu matematické knihovny byla nenahraditelně zničena, knihovna se dokázala se vzniklými ztrátami vyrovnat.

Za zmínku stojí samotná obnova prostor knihovny. Obětavá osobní účast pracovníků a studentů fakulty na výše zmíněných záchranných akcích, přímá osobní zkušenost s mokřými knihami a knihovními prostorami po opadnutí vody, s celkovými způsobenými škodami s podivem nevyústila v jednoznačnou podporu záměru vedení fakulty přemístit knihovnu na bezpečnější místo. V tomto smyslu bylo překonání určitého konzervatismu a pohodlnosti měnit zavedené zvyky náročnější než práce na obnově samotného fondu. Nepředvídatelnost opakování podobné situace byla podpořena četnými apely zahraničních dárců. V řadě darovacích dopisů byla diplomaticky vyjádřena naděje, že knihovna již nebude umístěna v přízemí. Nakonec tedy zvítězilo přes nezbytná nákladná stavební opatření (zesílení stropů) rozhodnutí, aby nová knihovna byla vybudována v prvním patře karlínské budovy MFF. Ke slavnostnímu otevření došlo 4. října 2004 (viz příloha č. 7). O řazení knih se již žádné diskuse nevedly a knihovní fond byl opět seřazen stejně, jako po rekonstrukci v roce 1993.

Přes veškeré obtíže se podařilo knihovnu povznést na úroveň odpovídající většině zahraničních univerzit a vědeckých pracovišť. Pro získávání odborných knih se podařilo vytvořit příznivé podmínky, jednak fakultní rozpočet počítal s přidělením prostředků na nákup knih, jednak řešitelé získaných grantů alokovali část věcných prostředků na nákup

monografií, které jsou prostřednictvím knihovny k dispozici dalším zájemcům. Příznivá byla také okolnost, že na MFF UK od roku 1992 působila redakce rubriky Brief Reviews/Recent Books časopisu European Mathematical Society Newsletter. Knihy byly zasílány předními světovými vydavatelstvími redakci rubriky, recenzovány pracovníky MFF UK, MÚ AV ČR a dalších vysokých škol a institucí a po zveřejnění recenzí se staly majetkem matematické části knihovny MFF UK. Představovaly tak významné obohacení knižního fondu. Touto formou bylo získáno takřka 2 800 hodnotných učebnic a monografií, jejichž přepočtená hodnota dosáhla částky téměř 6 000 000 Kč.

2.4 Vývoj knihovny z pohledu pamětníka

O názory na minulost a současnost knihovny se se mnou podělil prof. RNDr. Ivan Netuka, DrSc., který studoval na MFF UK v letech 1962 – 1967 a který od roku 1968 na MFF UK působí. V letech 1993 – 1999 byl proděkanem MFF UK pro vědu a zahraniční styky a do jeho kompetencí rovněž spadala problematika Knihovny MFF UK. V letech 1999 – 2005 byl děkanem MFF UK. Byl to on, který se z titulu své funkce musel vyrovnat s devastující katastrofou, která matematickou část knihovny MFF UK postihla. V rozhovoru se mimo jiné vyjádřil ke specifickým rysům práce s matematickou literaturou, což je zachyceno v následujícím přepisu audiozáznamu interview:

„Pro matematiku byla a stále zůstává práce s literaturou základní pracovní metodou. Formy této práce se měnily v průběhu doby a v posledních čtyřiceti letech prodělaly bouřlivý vývoj.

Matematiku aktivně pěstuji od přelomu 60. a 70. let. Jako mladí adepti této vědy jsme trávili v knihovně dlouhé hodiny. Měl bych říci v knihovnách, neboť, až na výjimky, v Praze jsou matematické zdroje v zásadě k dispozici jednak v knihovně MFF UK, jednak v knihovně Matematického ústavu Akademie věd České republiky v Žitné 25. Na MFF býval fond volně čtenářům dostupný, v Žitné knihovnice přinášely časopisy a knihy ze suterénního depozitáře. V obou knihovnách byly k dispozici lístkové katalogy, jmenný a věcný, bývaly umístěny v dřevěných či kovových zásuvkách. Při výpůjčkách pro nás bylo vcelku neradostné pracné vyplňování mnoha údajů na výpůjčních listcích. Po určité době bylo nutné vypůjčené knihy do knihovny „přinést ukázat“ a při té příležitosti (nevím proč) bylo nutné lístky přepisovat. Není divu, že jsme s obdivem vzhlíželi k zahraničním knihovnám, mé vzpomínky spadají do druhé poloviny sedmdesátých let, v nichž fungoval systém výpůjček prostřednictvím čárových kódů.

*Matematiku jsme se hodně učili z rusky psaných knih, od sovětských autorů či z překladů západní literatury. Ty vycházely skutečně ve velkém objemu a za neskutečně nízké ceny (říkalo se, že Sověti nerespektovali autorská práva). Monografií západní provenience bylo málo. Problém byl s časopisy. Převažovaly sovětské tituly, západních časopisů bylo poměrně málo, snad kromě několika časopisů získávaných výměnou. Nedostatek deviz byl citelný. Další problém spočíval v tom, že ročníky z padesátých a šedesátých let vykazovaly velké mezery. Pokud jde o výměnu, v Praze naštěstí vycházely matematické časopisy, na MFF UK *Commentationes Mathematicae Universitatis Carolinae*, v Akademii časopisy *Czechoslovak Mathematical Journal* (v padesátých letech *Čechoslovackij matěmaticeskij žurnal*), *Časopis pro pěstování matematiky a Aplikace matematiky*. Zahraniční cesty se realizovaly v omezené míře, a pokud matematik vyjížděl na zahraniční univerzitu, býval vybaven kupičkou kartiček s bibliografickými údaji o člancích a knihách, které si přál vidět. Těžko si dnes představit, že neexistoval žádný xerox, v krajním případě bylo u nás možné obstarat fotokopii (nic digitálního!) a po určité době bylo v knihovně organizováno snímání časopisů vypůjčených v jiných knihovnách na mikrofiše.*

Ještě k důležitosti přístupu k časopisecké literatuře v matematice. Mluví-li s kolegy z experimentální fyziky či s inženýry, často slýchávám, že jejich závislost na přístupu k literatuře je časově velmi omezená, že nyní stačí víceméně elektronický přístup k časopisům z několika posledních let. Ostatně kdo by dnes studoval články o masovém využívání elektronek či tranzistorů... V matematice je tomu jinak. Matematické výsledky mají trvalou hodnotu, k matematickému vědění předchozí generace další generace přidá nové kapitoly. Poznatky jednou dosažené nejsou zbořeny novými teoriemi, ty jen mohou přispět k novému pohledu a přinášet nové souvislosti. A tak je běžné, že matematik často využívá výsledky jiných autorů dosažené v době před desítkami let, nezřídka inspirace pochází z pramenů, které, měřeno očima jiných disciplín, by byly považovány za obsolentní a nezajímavé.

*Pro nás byly a jsou pro orientaci v odborné literatuře naprosto nepostradatelné referativní časopisy, které dnes ovšem užíváme v elektronické formě. V zásadě v druhé polovině dvacátého století byly k dispozici tři: *Mathematical Reviews*, *Zentralblatt für Mathematik* a *Referativnyj žurnal*. Jako recenzent *Mathematical Reviews* jsem po dlouhá léta časopis z USA dostával a nad ním trávil dlouhé a dlouhé hodiny. Recenze, v drtivé většině psané experty v oboru, poskytovaly indikaci, s kterými knihami a články je žádoucí se podrobněji seznámit. Recenze jsou řazeny po oborech podle MSC (= *Mathematics Subject Classification*), a tak orientace byla snadná. Základních oborů je takřka stovka, ale pro tzv.*

čistou matematiku asi šedesát. Přehlednost klasifikace vedla k tomu, že řada aktivních matematiků dávala přednost řazení knih v knihovnách právě na základě MSC (z přílohy č. 2 jsou patrné rozdílnosti klasifikace LCC a MSC, což je ilustrováno na příkladu umístění oboru Funkcionální analýza v obou klasifikacích).

Na důležitosti práce s matematickou literaturou se do dnešních dnů nic nezměnilo. Jen formy práce jsou úplně jiné. Elektronická dostupnost je samozřejmostí, prakticky cokoli je dnes v databázích či v internetu k dispozici. Rozsáhlá digitalizace, ve značné míře i retrospektivní, nabízí netušené možnosti. Pravda, pro získání přístupu k informačním zdrojům představuje bariéru komercializace, placených služeb je nepříjemně mnoho. Na druhé straně instituce společně zakládají konsorcia pro nákup společných databází, např. již zmíněný Mathematical Reviews je takovou formou dostupný prostřednictvím databáze MathSciNet. Pro představu, o jaký nástroj se jedná: MathSciNet zpracovává matematické články z 1 900 časopisů, zahrnuje více než 2 500 000 publikací od cca 560 000 autorů. Každoročně přibývá přibližně 100 000 záznamů.

Moderní informační technologie naprosto zásadním způsobem ovlivnily metody práce matematiků. Elektronické publikování, elektronické vyhledávání v databázích, přístup k informacím z webu – to vše nesmírně práci urychluje, ale také přispívá k jen stěží zvládnutelné expanzi publikovaných materiálů. Věřme, že také přispívá k expanzi poznání a k nárůstu nejen kvantity, ale i kvality matematických výsledků.“

Autor považuje autentické informace o vývoji odborné knihovny, jejích zvlátnostech, historii i o specifikách práce zvnějšku zdánlivě kompaktní skupiny uživatelů z oblasti matematicko-fyzikálních věd z úst člověka, který knihovnu užíval jako student, mladý asistent, posléze docent, profesor a špičkový vědec a byl s ní spojen i v souvislosti s působením ve vrcholných fakultních výkonných funkcích, za velmi cenné a užitečné pro další zkoumání úkolů a služeb knihovny.

Názory uvedené v interview dobře charakterizují specializovanou knihovnu, a to na příkladu specializované matematické knihovny a způsobu práce vědců v oblasti matematiky. Naznačují také, že rozsah využívání služeb specializované knihovny se liší nejen podle skupin uživatelů, ale i podle jednotlivých vědních oborů. Podle autora práce je možné tyto názory považovat za reprezentativní a inspirativní pro odbornou knihovnickou veřejnost.

3 Knihovna Václava Hlavatého v současnosti

V následující kapitole je popsána současnost Knihovny Václava Hlavatého, a to z hlediska jejího zázemí, zaměstnanců, fondu a poskytovaných služeb. V závěru kapitoly je pomocí grafů znázorněn vývoj fondu, počet přírůstků, výpůjček a uživatelů.

Hlavní služby knihovny jsou:

- výpůjční služby
- kopírovací služby
- meziknihovní a mezinárodní meziknihovní výpůjční služby
- elektronické služby.

Knihovna Václava Hlavatého se nachází v prvním patře budovy MFF UK v Sokolovské ulici č. 83, v Praze – Karlíně. Knihovně je přidělena místnost 20x20m, která je rozdělena přepážkami na pracoviště knihovníků a regály s uloženým fondem. Součástí knihovny jsou šatna a toalety.

3.1 Zaměstnanci a uživatelé

Vedoucí knihovny Matematicko-fyzikální fakulty Univerzity Karlovy je RNDr. Drahomíra Hrušková, vedoucí matematického oddělení knihovny, tedy Knihovny Václava Hlavatého, je Radana Cibulková. Dalšími zaměstnanci matematického oddělení knihovny jsou Ilona Klementová, Lenka Měchurová, DiS. a Kateřina Řepková.

Uživateli knihovny jsou nejčastěji studenti, knihovnu navštěvují v menší míře také vyučující a ostatní zaměstnanci MFF UK. Za rok 2009 zaznamenala knihovna 4 817 aktivních uživatelů.

3.2 Služby

Kromě absenční a prezenční výpůjčky knihovna poskytuje meziknihovní a mezinárodní meziknihovní výpůjční službu, kopírovací služby a elektronické služby (databáze, online rezervace, online prodlužování výpůjčky). Služby se řídí Knihovním řádem Univerzity Karlovy a Výpůjčním řádem Knihovny Matematicko-fyzikální fakulty Univerzity Karlovy v Praze (viz příloha č.3). Knihovna umožňuje neomezený přístup pro pracovníky

MFF UK prostřednictvím elektronické karty. (Zkušební provoz byl zahájen 1. února 2005 a osvědčil se.)

3.3 Akvizice

Provoz matematické knihovny spadá pod sekci matematiky, akvizice a zpracování dokumentů provádí centrálně fyzikální oddělení knihovny MFF UK na základě požadavků Knihovni rady. Přírůstek za rok 2009 byl 4 163 knihovních jednotek a počet docházejících titulů periodik 594. Náklady na literaturu matematické sekce činily 3,3 mil. Kč a byly hrazeny z prostředků výzkumných záměrů, rozvojových projektů a provozních peněz jednotlivých sekcí. Z grantových prostředků bylo zakoupeno celkem 602 knižních dokumentů v celkové ceně 995 tis. Kč, z toho 163 knih bylo určeno pro matematickou sekci. Darem knihovna získala 502 knihy. Dalším zdrojem přírůstků nové literatury byly výměny za časopisy:

- Acta Universitatis Carolinae – Mathematica et Physica
- Commentationes Mathematicae Universitatis Carolinae
- The Prague Bulletin of Mathematical Linguistics

a dále recenzní činnost pro European Mathematical Society Newsletter. Počet titulů periodik získaných výměnou za rok 2009 činil 267. V roce 2008 byla knihovnou zpřístupněna největší sbírka eBooks v rámci Univerzity Karlovy (cca 10 000 titulů). Sekce matematiky zakoupila 35 eBooks přístupných v prostředí Wiley InterScience.

3.4 Fond

Fond knihovny je společný pro všechna oddělení knihovny MFF UK a skládá se převážně z odborných monografií a sborníků. Tyto dokumenty je možné vypůjčit absenčně. Dále fond obsahuje odborná periodika, kvalifikační práce, skripta a učebnice, které je možné vypůjčit pouze prezenčně. K roku 2009 měla knihovna ve fondu 170 226 knihovních jednotek a 1 223 titulů periodik. Knihovna též nabízí online přístup k 4 403 odborným periodikům. Počet záznamů knihovních jednotek v katalogu je 94 704. Fond v matematickém oddělení knihovny je řazen podle klasifikačních schémat Library of Congress a American Mathematical Society (Mathematics Subject Classification). Katalog (v systému Aleph) je přístupný online.

3.5 Programové vybavení knihovny

Knihovna využívá automatizovaný knihovní systém Aleph 500 verze 18 (moduly katalogizace, výpůjčky, akvizice, meziknihovní výpůjčky), systém pro dlouhodobou archivaci a správu elektronických dokumentů DigiTool, systém na správu elektronických zdrojů Verde a systém pro správu a archivaci citací ProCite.

3.6 Databáze

Knihovna poskytuje přístup jak k placeným, tak k volně přístupným databázím z oboru matematika, fyzika a dalších přírodních věd. Mezi volně přístupné zdroje patří například Czech Digital Mathematics Library³, na jehož tvorbě se podíleli knihovníci, matematici a informatici z MFF UK, FI MU, AV ČR a dalších pracovišť.

Díky účasti Univerzity Karlovy a MFF UK v nových projektech Programu MŠMT ČR INFOZ⁴ (VZ09003, VZ09006, VZ09009, VZ09010, VZ09015, VZ09016) zůstal zachován, příp. rozšířen, přístup k nejdůležitějším informačním zdrojům:

- ACM Digital Library
- ACS Publications
- AMS Books Online
- EBSCO host - databáze Academic Search Premier a Business Source Premier
- IEEE /IET Electronic Library (IEL)
- IoPP Electronic Journals
- ISI Web of Knowledge
 - Web of Science
 - Journal Citation Reports
 - Current Contents Connect
- JSTOR (Art & Sciences I, II, III)
- Lecture Notes in Computer Science
- Lecture Notes in Mathematics

³ Výsledek projektu řešeného v letech 2005-2009. Představuje volně přístupný digitální archiv pokrývající podstatnou část odborné matematické literatury na území ČR a Slovenska za posledních 200 let. Součástí jsou i odkazy na jiné digitální matematické knihovny, např. EuDML, arXiv Mathematics a další.

⁴ Program, který má za cíl zabezpečit českým výzkumným pracovníkům kontinuitu v získávání, zpřístupňování a poskytování informací prostřednictvím informačních zdrojů pro výzkum – databází, periodik a elektronických i klasických dokumentů s důrazem na jejich náležitou aktualizaci.

- Manuscriptorium
- MathSciNet
- Oxford Journals
- Oxford Reference Online Premium
- ProQuest Central
- ScienceDirect Freedom Collection
- Scopus
- SpringerLink + eBooks z oblasti computer science
- Wiley InterScience
- Zentralblatt MATH

V průběhu roku 2009 se podařilo obnovit smlouvu s vydavatelstvím Institute of Physics Publishing pro roky 2010 – 2012, která rozšiřuje počet přístupných titulů časopisů v novém prostředí IOPScience.

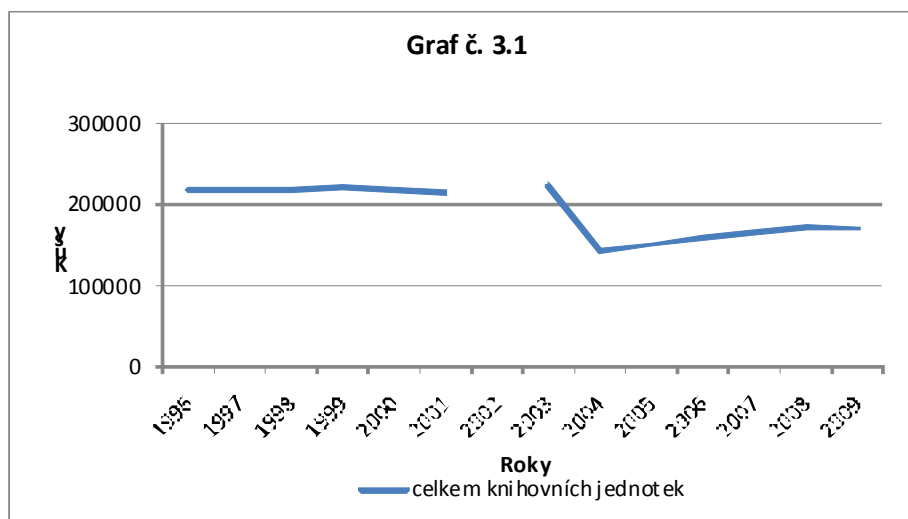
Za rok 2009 bylo realizováno:

- 33 504 výpůjček
- 1 114 výpůjček jiným knihovnám
- 548 výpůjček z jiných knihoven
- 146 výpůjček ze zahraničí
- 18 výpůjček do zahraničí (výpůjčky realizovány přes NK a STK)
- 3 396 produkováných stran kopií

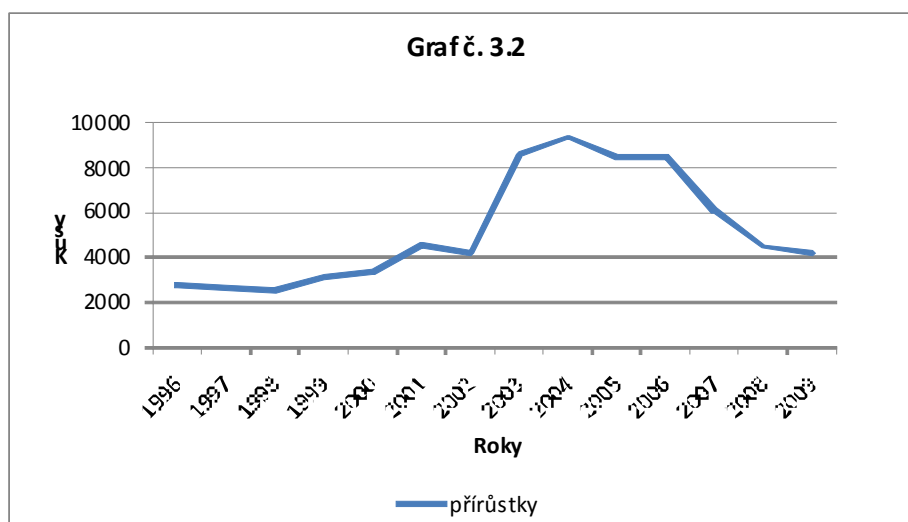
Knihovna se stala v roce 2009 institucionálním členem pražské organizace Svazu knihovníků a informačních pracovníků České republiky (SKIP) a pracovníci knihovny se zúčastnili těchto odborných konferencí a akcí: Regionální konference pražské organizace SKIP (26. března 2009, Praha), INFORUM 2009 (27. – 29. května 2009, Praha), Bibliotheca academica: cíle a perspektivy vysokoškolských knihoven 2009 (3. – 4. listopadu 2009, Zlín), Archivy, knihovny, muzea v digitálním světě 2009 (2. – 3. prosince 2009, Praha).

3.7 Vývoj od roku 1996 do roku 2009

Z výročních zpráv Knihovny MFF UK, které jsou k dispozici od roku 1996, můžeme vypočítat vývoj knihovny z hlediska rozšiřování fondu, knihovních jednotek, počtu uživatelů atd.

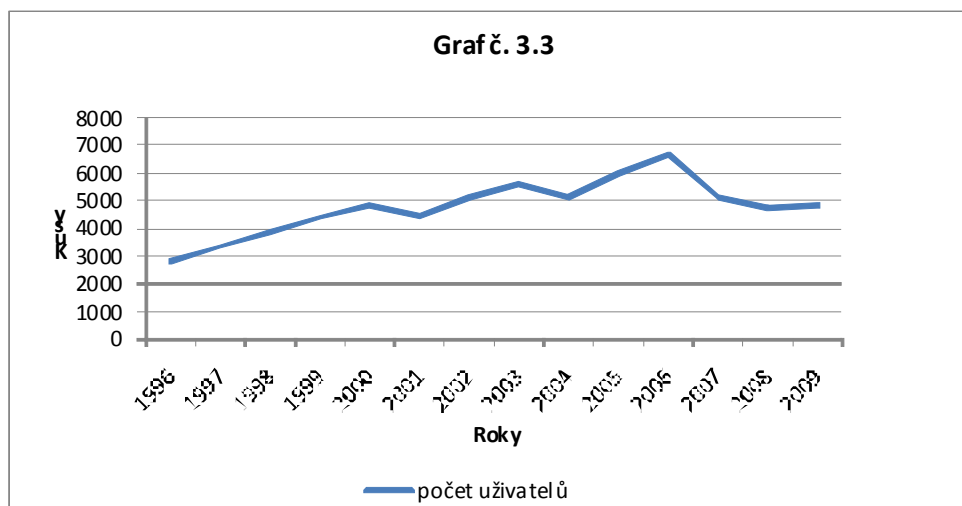

Na Grafu č. 3.1 je vyjádřen počet knihovních jednotek od roku 1996 do roku 2009. Ze sledování počtu knihovních jednotek lze říci, že knihovna měla nejvíce knihovních jednotek v období let 1996 (217 000) až 2003 (223 130). O roce 2002, kdy knihovnu postihly povodně, nejsou žádné statisticky spolehlivé údaje. Po znovuotevření knihovny v roce 2004 byl počet knihovních jednotek 142 204. Z toho vyplývá, že během povodní bylo ztraceno více než 80 000 svazků. Během let 2004 – 2009 můžeme pozorovat postupné obnovování fondu až na současných 170 000 svazků.

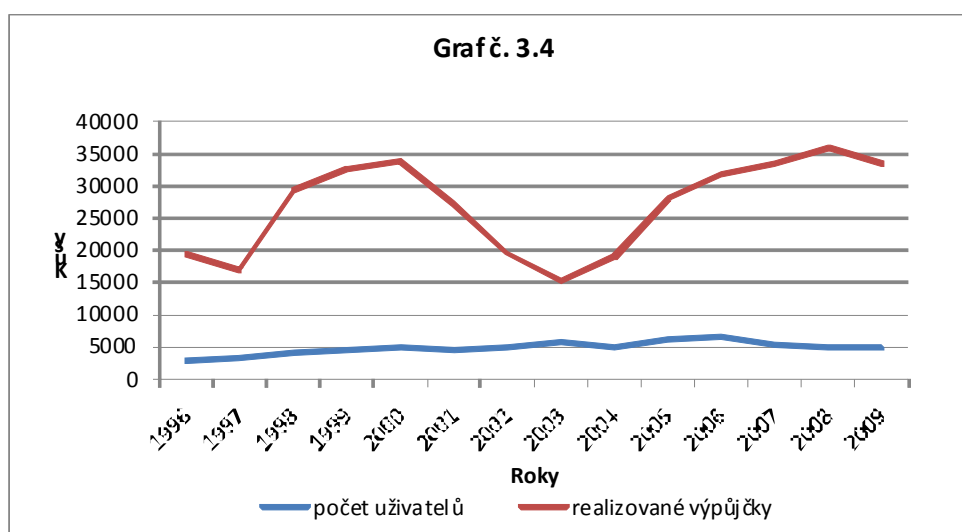

Z Grafu 3.2 je možné zjistit statistiku počtu přírůstků. I zde je patrné zasažení knihovny povodněmi. V roce 1996 knihovna zaevidovala 2 776 nových přírůstků. V následujících letech 1997 a 1998 počet přírůstků mírně klesal, pohyboval se kolem 2 500

ročně. Od roku 1999 do roku 2002 můžeme zaznamenat vzestup až na průměrných 4 500 přírůstků ročně. Mimořádné jsou roky 2003 až 2006, ze kterých je zřejmá obnova zničeného fondu, přírůstky činily průměrně 8 500 jednotek za rok. Zcela výjimečný je rok 2004, kdy se podařilo získat 9 372 knihovních jednotek. Roky 2008 a 2009 mají průměrný přírůstek 4 000 knihovních jednotek.

Z Grafu č. 3.3 je patrné, kolik uživatelů měla Knihovna Václava Hlavatého v průběhu let 1996 až 2009. Počet aktivních uživatelů knihovny úzce souvisí s počtem studentů na MFF UK. Od roku 1996 (2 827 uživatelů) počet aktivních uživatelů stoupal v průměru o 500 ročně. Nejvíce uživatelů měla knihovna v 2006 (6 685). Do roku 2009 se jejich počet snížil na 4 817. Uživatelé knihovny jsou nejčastěji studenti, v menší míře knihovnu navštěvují vyučující a ostatní zaměstnanci MFF UK.

Na Grafu 3.4 je možné porovnat počet uživatelů a počet realizovaných výpůjček. Pokud se porovná počet realizovaných výpůjček s počtem aktivních uživatelů, lze zjistit, že počet uživatelů nemá vliv na četnost výpůjček. Nejméně výpůjček (15 289) bylo v roce 2003, kdy fond knihovny byl po povodni zpřístupněn jen částečně. Nejvíce výpůjček bylo realizováno v roce 2008 (35 962), i když počet uživatelů byl jen 4 749. Naopak v roce 2006, kdy byl počet aktivních uživatelů největší (6 685), výpůjček proběhlo 31 763. V loňském roce (2009) 4 817 uživatelů provedlo 33 504 výpůjček, což je necelých sedm výpůjček na jednoho uživatele.

4 Analýza služeb knihovny

4.1 Analýza služeb knihovny

Knihovna nabízí velké množství služeb. Pro přehlednost jsou seřazeny do logických celků.

4.1.1 Výpůjční služby

- **prezenční výpůjčka** (do studovny)
 - pouze časopisy, slovníky, encyklopedie a ostatní příruční literatura
 - pro prezenční výpůjčku je potřeba průkaz studenta či zaměstnance nebo uživatelský průkaz vydaný knihovnou, na jehož základě je umožněn uživateli vstup do knihovny
- **absenční výpůjčka** (domů)
 - monografie, skripta a učebnice
 - pro absenční výpůjčky je potřeba průkaz studenta či zaměstnance nebo uživatelský průkaz vydaný knihovnou
 - monografie se půjčují na jeden měsíc, učebnice a skripta na šest měsíců, v náležitých případech může být výpůjční doba zkrácena
 - za překročení stanovené výpůjční lhůty zaplatí uživatel určený poplatek (viz příloha č. 3)
- **prodlužování výpůjční lhůty**
 - pokud o dokument nemá zájem jiný čtenář, lze si tento dokument prodloužit; prodloužení lze provést prostřednictvím:
 - www katalogu; čtenář takto může prodloužení provést pouze v případě, že nevypršela výpůjční doba, ani nebyl překročen limit prodlužování
 - osobně na kterékoliv pobočce knihovny
 - e-mailem na adrese knihovny
 - telefonicky na příslušném oddělení knihovny
- **rezervace dokumentů**
 - pokud má uživatel zájem o vypůjčený dokument, je možné provést rezervaci, výjimkou jsou dokumenty s výpůjční dobou šest měsíců; rezervace je možná prostřednictvím:

- www katalogu
- osobně na kterémkoliv oddělení knihovny
- e-mailem na adrese knihovny
- telefonicky na příslušném oddělení knihovny

4.1.2 Kopírovací služby

- kopírování je zajišťováno pomocí samoobslužných kopírek umístěných na chodbách
- karty je možné koupit v odděleních knihovny MFF UK za cenu 65Kč (náplň 50 kopírovacích jednotek) nebo 130Kč (100 kopírovacích jednotek)
- ve výjimečných případech je možné zhotovit kopie přímo v knihovně
- okopírovaný materiál z knihovního fondu samozřejmě slouží pouze pro osobní potřebu

4.1.3 Meziknihovní a mezinárodní meziknihovní výpůjční služba

- služba slouží k zajištění studijní literatury, která se nenachází ve fondech Knihovny MFF, z jiných knihoven z České republiky; mezinárodní meziknihovní služba slouží k zajištění studijní literatury ze zahraničních knihoven
- pro zaměstnance
 - je poskytována pouze zaměstnancům knihovny, doktorandům a diplomantům prostřednictvím vedoucího práce, objednávky se provádějí na příslušných odděleních MFF UK, k dispozici je i elektronický formulář
 - z českých knihoven jsou výpůjčky knih zdarma, za kopie se platí
 - ze zahraničních knihoven se pro získání výpůjček využívají služby Státní technické knihovny a tedy i její ceník (viz příloha č. 3)
- pro knihovny
 - knihovna poskytuje meziknihovní výpůjčky pro knihovny na území České republiky, žádosti se zasílají na příslušná oddělení knihovny MFF UK a výpůjčky jsou poskytovány zdarma, účtují se pouze tištěné a elektronické kopie

4.1.4 Elektronické služby

- knihovna nabízí ve všech studovnách všech oddělení počítače s připojením na internet
- možnost vyhledávání v online katalozích nejen knihovny MFF UK
- přístup k odborným databázím
- možnost čtení online časopisů odebíraných knihovnou

4.2 Metodologie průzkumu

Sociologický průzkum byl proveden formou dotazníku z důvodu efektivity a velkého počtu dotazovaných pro dosažení relevantního vzorku. Dotazník byl vytvořen ve dvou verzích, pro uživatele knihovny a pro zaměstnance knihovny (viz přílohy č. 4 a č. 5). Obě verze dotazníku byly tištěné, dvoustránkové. Verze pro uživatele knihovny se skládala ze šesti otázek, z nichž jedna otázka měla dalších šest krátkých podotázek. Verze pro zaměstnance měla pouze pět otázek. Otázky měly hodnotící charakter a bylo k nim možné připsat vlastní názor.

Do knihovny bylo umístěno 150 dotazníků pro uživatele a čtyři dotazníky pro zaměstnance. Dotazníky měli uživatelé možnost vyplňovat od 1. června do 30. června 2010 a díky ochotě zaměstnanců knihovny nebylo potřeba mé přítomnosti při vyplňování. Vzhledem k jednoduchosti otázek nedělalo vyplnění dotazníku uživatelům žádné problémy (viz příloha č. 6).

Průzkumu se i přes probíhající zkuškové období letního semestru zúčastnilo 102 respondentů a čtyři zaměstnanci knihovny. 15 dotazníků bylo vyplněno částečně nebo pouze z jedné strany, proto nemohly být zařazeny do výsledného zpracování. Odpovědi zaměstnanců-knihovníků budou použity při porovnání názorů uživatelů se spokojeností se službami knihovny.

Odpovědi z dotazníků byly zpracovány ručně a výsledky posloužily k vytvoření statistického obrazu využívání služeb knihovny a poskytly náhled na spokojenost uživatelů s těmito službami.

Zpracování dotazníků a prezentace výsledků byla provedena v tabulkovém editoru Microsoft Excel.

Vyhodnocení dotazníků je rozděleno na dvě části. První část se týká vyhodnocení dotazníků z hlediska využívání služeb v knihovně Václava Hlavatého, v druhé části je popisována spokojenost s těmito službami.

4.3 Cíle průzkumu a stanovení hypotéz

Cílem průzkumu je analyzovat využívání služeb knihovny Václava Hlavatého. Pro výzkum byly stanoveny hypotézy a na základě zpracovaných výsledků dotazníků byly tyto hypotézy potvrzeny nebo vyvráceny, tedy označené za pravdivé či nepravdivé. Základem hypotéz byly tyto otázky: Jak často jsou jednotlivé služby využívány? Které jsou nejméně a které nejvíce využívány? Kdo konkrétní služby využívá?

U otázek č. 2 a č. 3 (viz příloha č. 4) byly pro lepší statistické zpracování určeny intervaly:

- otázka č. 2: 1-5, 6-10, 11-15, 16 a více / půl roku
- otázka č. 3: službu nevyžívám (0), 1-5, 6-10, 11-15, 16 a více / půl roku

4.3.1 Hypotézy

- Nejčastějšími uživateli jsou studenti.
- Nejvíce uživatelů navštěvuje knihovnu maximálně 5x za půl roku.
- Nejvíce využívanou službou je absenční výpůjčka.
- Nejméně využívanou službou je MVS.
- Nejvyžívanější online službou je prodlužování výpůjček.
- Přístup k placeným databázím využívají nejvíce studenti.
- Méně než 25% dotazovaných využívá počítače ve studovně.

Souhrnné výsledky dotazníků

Následující tabulky 4.1 až 4.5 jsou vytvořeny na základě výsledků dotazníků a vyjadřují, kolikrát v daném intervalu uživatelé využili jednotlivé služby knihovny. Každá skupina uživatelů (studenti, doktorandi, vyučující, zaměstnanci a externí pracovníci) je zachycena v samostatné tabulce.

Interval	0	1 až 5	6 až 10	11 až 15	16 a více
Absenční výpůjčka	10	28	10	2	1
Prezenční výpůjčka	15	18	12	0	6
Použití počítače ve studovně	22	19	8	1	1
Použití vlastního počítače	46	3	2	0	0
Meziknihovní výpůjční služba	50	1	0	0	0
Placené databáze	44	5	2	0	0
Kopírování	35	15	1	0	0
Jiné	49	1	1	0	0

Tabulka č. 4.1

Z tabulky č. 4.1 lze vysledovat, jaké služby studenti využívali a jak často.

Interval	0	1 až 5	6 až 10	11 až 15	16 a více
Absenční výpůjčka	0	8	1	0	2
Prezenční výpůjčka	6	0	3	0	2
Použití počítače ve studovně	6	1	0	0	4
Použití vlastního počítače	10	0	0	0	1
Meziknihovní výpůjční služba	10	1	0	0	0
Placené databáze	6	4	0	0	1
Kopírování	10	1	0	0	0
Jiné	10	1	0	0	0

Tabulka č. 4.2

Z tabulky č. 4.2 lze vysledovat, jaké služby doktorandi využívali a jak často.

Interval	0	1 až 5	6 až 10	11 až 15	16 a více
Absenční výpůjčka	0	11	3	0	0
Prezenční výpůjčka	11	1	1	0	1
Použití počítače ve studovně	12	0	1	0	1
Použití vlastního počítače	13	0	1	0	0
Meziknihovní výpůjční služba	8	5	1	0	0
Placené databáze	6	1	1	2	4
Kopírování	14	0	0	0	0
Jiné	13	1	0	0	0

Tabulka č. 4.3

Z tabulky č. 4.3 lze vysledovat, jaké služby vyučující využívali a jak často.

Interval	0	1 až 5	6 až 10	11 až 15	16 a více
Absenční výpůjčka	0	2	6	1	0
Prezenční výpůjčka	6	2	0	0	1
Použití počítače ve studovně	8	0	1	0	0
Použití vlastního počítače	6	2	1	0	1
Meziknihovní výpůjční služba	8	1	0	0	0
Placené databáze	1	2	0	0	6
Kopírování	7	1	0	1	0
Jiné	8	1	0	0	0

Tabulka č. 4.4

Z tabulky č. 4.4 lze vysledovat, jaké služby zaměstnanci využívali a jak často.

Interval	0	1 až 5	6 až 10	11 až 15	16 a více
Absenční výpůjčka	0	1	1	0	0
Prezenční výpůjčka	1	1	0	0	0
Použití počítače ve studovně	0	2	0	0	0
Použití vlastního počítače	2	0	0	0	0
Meziknihovní výpůjční služba	2	0	0	0	0
Placené databáze	2	0	0	0	0
Kopírování	0	2	0	0	0
Jiné	2	0	0	0	0

Tabulka č. 4.5

Z tabulky č. 4.5 lze vysledovat, jaké služby externí pracovníci využívali a jak často.

Na základě údajů z těchto tabulek bylo možné vytvořit grafy, pomocí kterých bylo možné ověřit pravdivost stanovených hypotéz.

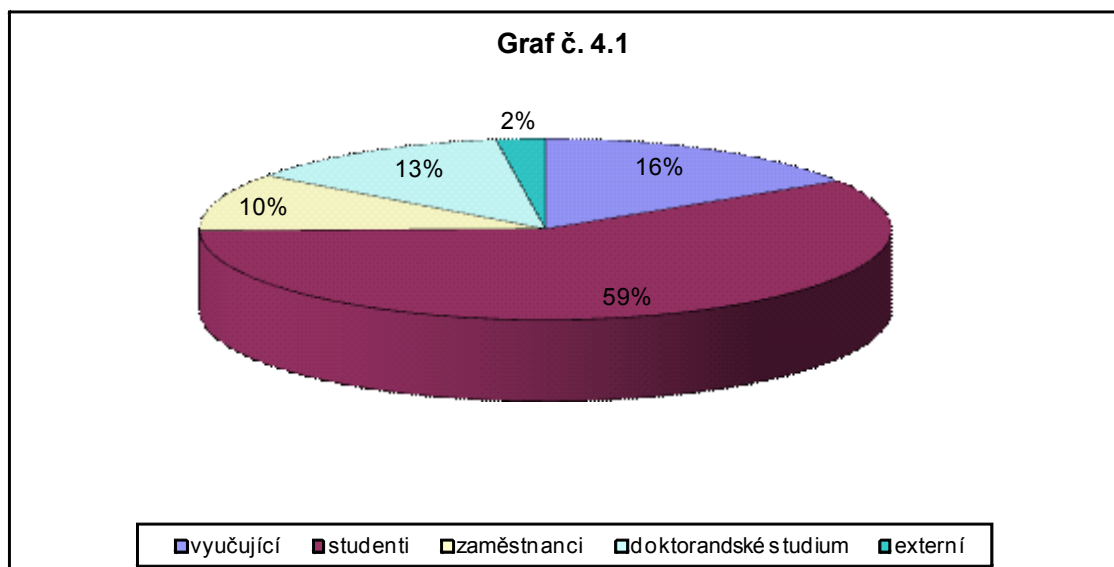
První otázkou dotazníku bylo třeba zjistit, kdo navštěvuje knihovnu Václava Hlavatého.

Prosím nejprve označte svoji profesní pozici:

- Student
- Vyučující na MFF UK
- Zaměstnanec MFF UK
- Jiná možnost (doplňte):.....

Dotazník vyplnilo celkem 87 uživatelů knihovny. Z tohoto počtu dotazovaných bylo 51 studentů, 11 studentů doktorského studia, 14 vyučujících, 9 zaměstnanců a 2 externí pracovníci.

Procentuální vyjádření druhu uživatelů je uvedeno na Grafu č. 4.1

Průzkum potvrdil, že studenti o 18% převažují nad ostatními uživateli.

Otázka č. 2 se týkala četnosti návštěv uživatelů v knihovně.

Jak často navštěvujete tuto knihovnu?

Za posledních půl roku jsem navštívil(a) tuto knihovnu celkem (doplňte):.....

Doba byla stanovena na posledních půl roku (tedy přibližně leden až červen roku 2010). Pro lepší zpracování a statistické vyjádření byly stanoveny intervaly:

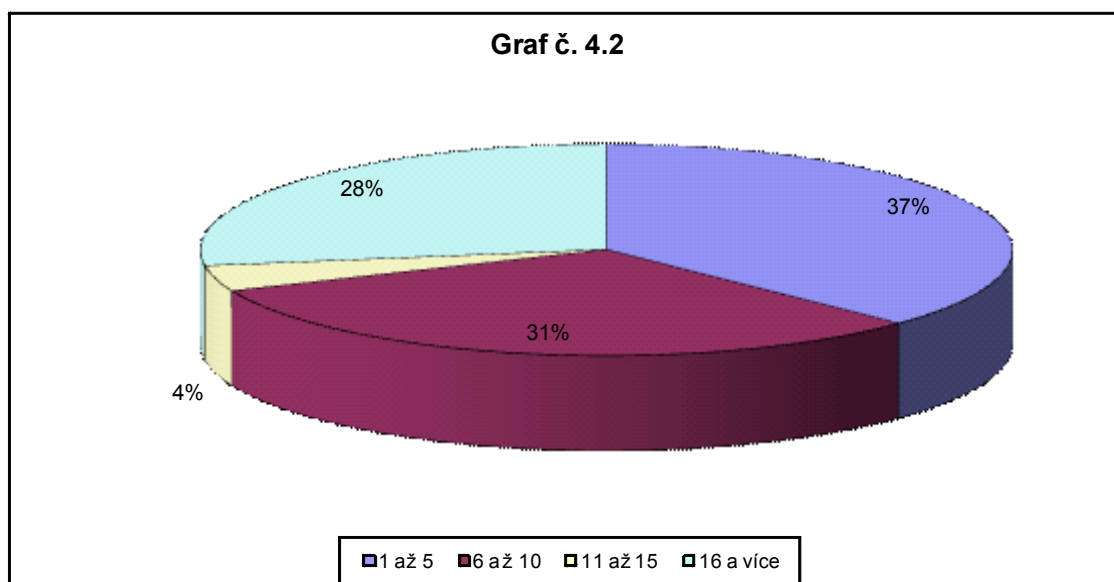
- 1 až 5 za půl roku
- 6 až 10 za půl roku
- 11 až 15 za půl roku
- 16 a více za půl roku

V tabulce č. 4.6 je zobrazen počet uživatelů, kteří v uvedených intervalech navštívili knihovnu.

Návštěvnost	1 až 5	6 až 10	11 až 15	16 a více
Studenti	19	16	2	14
Vyučující	2	8	2	2
Zaměstnanci	1	1	4	3
Doktorské studium	3	4	0	4
Externí	1	1	0	0
Celkem	26	30	8	23

Tabulka č. 4.6 ke Grafu č. 4.2

Procentuální vyjádření návštěvnosti je uvedeno na Grafu č. 4.2

Z Grafu č. 4.2 je patrné, že 63% uživatelů navštěvuje knihovnu minimálně 6x za půl roku, 28% uživatelů i 16x a více.

Největší počet studentů navštěvuje knihovnu maximálně 5x za půl roku, nejvíce vyučujících navštívilo knihovnu 6 – 10x za půl roku a uživatelé doktorandi navštěvují knihovnu velmi často, 16x a více. Autor se na základě vlastních zkušeností domníval, že návštěvnost knihovny nebude z řad studentů tak častá a že studenti navštěvují knihovnu maximálně jednou za čtvrt roku. Avšak charakter studia a práce na MFF UK vyžaduje navštěvovat knihovnu častěji. Jak již bylo uvedeno v kapitole 2, vysoká návštěvnost knihovny souvisí s hojným využíváním zdrojů, které jsou povětšinou v tištěné podobě.

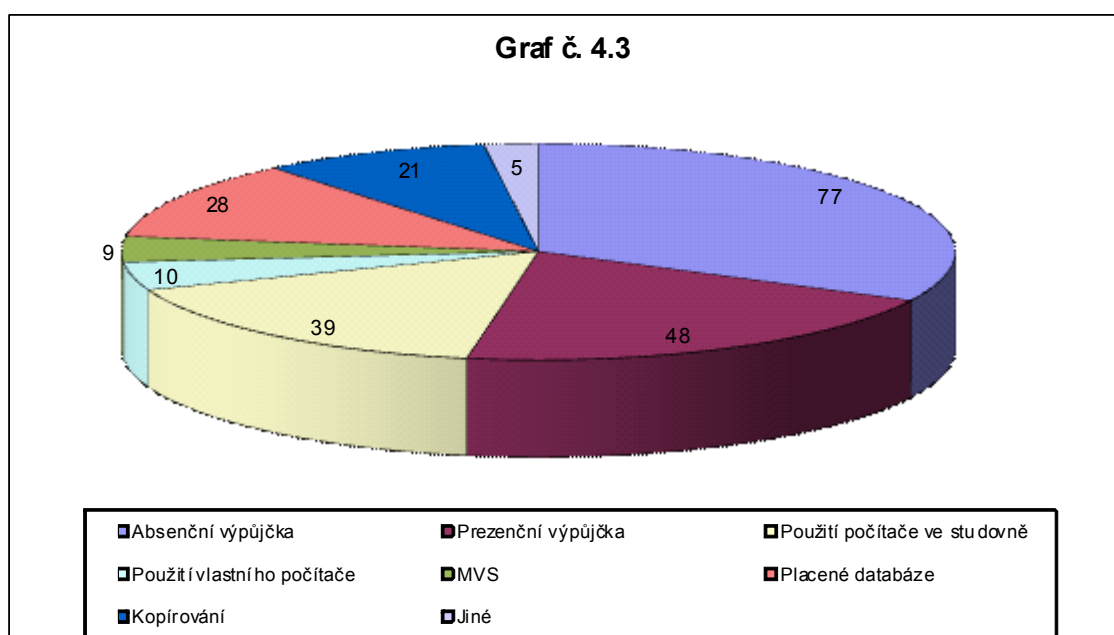
Otázkou č. 3 se snažil autor zjistit, jaké služby uživatelé využívají a jak často.

Jaké služby v knihovně využíváte? Kolikrát jste tyto služby využili za půl roku?

- Absenční výpůjčka (domů):.....
- Prezenční výpůjčka (do studovny):.....
- Použití počítače ve studovně:.....
- Použití vlastního počítače:
- Meziknihovní výpůjční služba:
- Placené databáze:.....
- Kopírování:.....
- Jiné služby? (doplňte):

	studenti	doktorandi	vyučující	zaměstnanci	externí pracovníci	celkem
Absenční výpůjčka	41	11	14	9	2	77
Prezenční výpůjčka	36	5	3	3	1	48
Použití počítače ve studovně	29	5	2	1	2	39
Použití vlastního počítače	5	1	1	3	0	10
MVS	1	1	6	1	0	9
Placené databáze	7	5	8	8	0	28
Kopírování	16	1	0	2	2	21
Jiné	2	1	1	1	0	5

Tabulka č. 4.7 ke Grafu č. 4.3

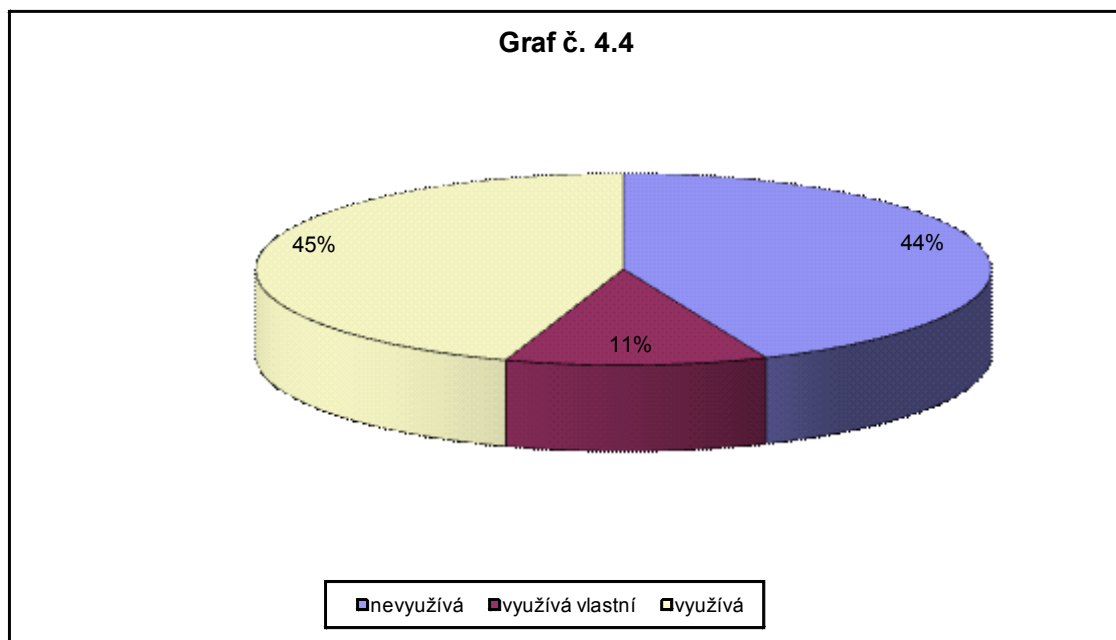
V tabulce č. 4.7 je číselně vyjádřeno, kolikrát danou službu uživatelů využili za posledních půl roku. Číselné vyjádření využití služeb je graficky znázorněno na Grafu č. 4.3.

Autor předpokládal, že nejvyužívanější službou bude hlavní služba poskytovaná knihovnou, a to absenční výpůjčka. Opět tato služba souvisí se získáváním potřebných studijních materiálů.

Jako druhá nejvyužívanější služba je prezenční výpůjčka. Studenti tuto službu využívají nejvíce, doktorandi, vyučující a zaměstnanci již více preferují před prezenční výpůjčkou vyhledávání v placených databázích. Je to opět dáno rozdílnými informačními potřebami studentů a ostatních uživatelů knihovny. Studentům stačí informace obsažené ve fondu knihovny, vyučující a zaměstnanci již potřebují rozsáhlejší informační zdroje.

Z tabulky č. 4.7 je dále možné zjistit, že necelá polovina uživatelů využívá počítače umístěné ve studovně. Nejčastěji k vyhledávání v knihovním katalogu a zjišťování kódu LCC a MSC. Jen v malých případech si nosí uživatelé počítač vlastní. Z toho autor usuzuje, že počítačové vybavení ve studovně je pro uživatele a jejich činnost více než dostačující.

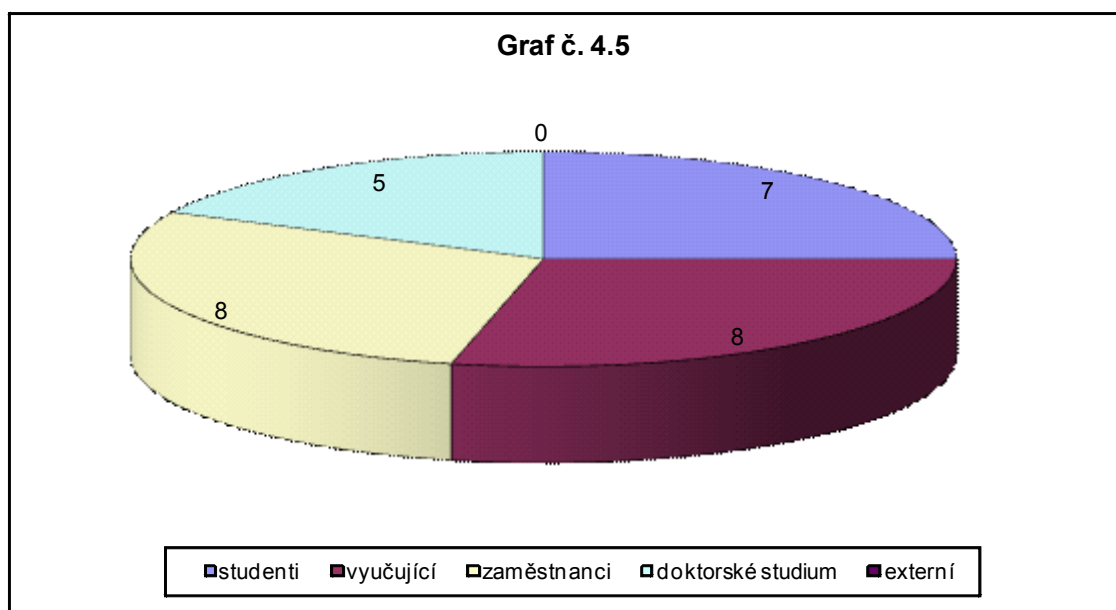
Číselné vyjádření využití počítače ve studovně je uvedeno na Grafu č. 4.4

Počítač ve studovně využívá 45% z dotazovaných uživatelů. 11% uživatelů si nosí vlastní počítač.

Nejméně využívanou službou je MVS. Za posledních půl roku tuto službu pouze 9 uživatelů, z nichž bylo 5 vyučujících. Malé využívání MVS souvisí podle autora s postupnou digitalizací tisků a dostupností mnohých zdrojů online. K malému využívání MVS přispívá i kvalitní výběr dokumentů ve fondu knihovny.

Placené databáze využívají spíše vyučující a zaměstnanci fakulty než studenti, i když rozdíl je v pouhém jednom uživateli. Číselné vyjádření využití placených databází je uvedeno na Grafu č. 4.5

Celkem využívá přístup k placeným databázím 28 dotazovaných uživatelů z 87, což je 12%. Možné vysvětlení, proč studenti tolik nevyužívají placené databáze je v závěru páté kapitoly.

Jiné služby jsou zde jen pro orientaci, zahrnují většinou možnost využívat studovnu pro klidné učení.

Otázkou č. 5 chtěl autor zjistit, zda uživatelé využívají služby, které knihovna poskytuje pře internet.

Používáte nějaké služby, které knihovna nabízí přes internet? Pokud ano, jaké?
 Komentář:

Na tuto otázku uživatelé uvedli tyto tři nejčastější odpovědi: databáze (nejčastější odpověď od vyučujících), katalog a prodlužování výpůjček (studenti).

Z 87 dotazovaných 10 uživatelů uvedlo databáze, 34 uživatelů prodlužování výpůjček a 29 uživatelů katalog. 14 uživatelů uvedlo, že nevyužívají žádné služby, které nabízí knihovna přes internet.

5 Analýza spokojenosti uživatelů se službami knihovny

Spokojenost uživatelů se službami knihovny byla zjišťována otázkami 4 a 6.

Otázka 4 měla šest podotázek, ve kterých uživatel na stupnici od 1 (nejlepší) do 4 (nejhorší) zaškrtnutím vyjádřil svoji spokojenost. Pokud uživatel danou službu nevyužívá, zaškrtnl „nevyužívám/neorientuji se“. Ke svému hodnocení mohl připojit krátký komentář pro zdůvodnění svého hodnocení.

Pro tuto část analýzy byly stanoveny tři hypotézy:

- Uživatelé se těžko orientují v knihovním fondu.
- V žádném hodnocení nebude převažovat známka 4.
- Uživatelé jsou spokojeni s knihovnou Václava Hlavatého.

Otázkou č. 4 chtěl autor zjistit, jak jsou uživatelé spokojeni s jednotlivými službami a jaký mají na tyto služby názor.

Prosím ohodnoťte známkami 1 – 4 (hodnocení jako ve škole), jak jste spokojeni s následujícími službami. Přidejte krátký komentář se zdůvodněním svého hodnocení.

- Orientace v knihovním fondu

1	2	3	4	neorientuji se
---	---	---	---	----------------

Komentář:.....
.....

Vzhledem k využití klasifikačních schémat Library of Congress a American Mathematical Society autor předpokládal, že se uživatelé budou ve fondu hůře orientovat a vyhledávání dokumentu bude obtížnější.

Z počtu 51 studentů většině orientace ve fondu nedělá problém (hodnocení 1 – 2), pět studentů se orientuje hůře (hodnocení 3 – 4) a čtyři studenti se neorientují vůbec. Podle názorů studentů je orientace ve fondu napoprvé nesnadná, ale poté jde už jen „o zvyk“. V případě hůře orientujících se studentů vždy zasáhne knihovnice a poradí.

V případě doktorandů nebyly s LCC žádné problémy, hodnocení 1.

Z devíti zaměstnanců, kteří vyplnili dotazník, se jen dva hůře (hodnocení 3 – 4) orientují v knihovním fondu, ostatním nedělá problém (hodnocení 1 – 2). Názory na třídění

LCC a MSC jsou veskrze kladné (lakonické „naučil jsem se“ nebo „Osobně mi Library of Congress Classification moc nevyhovuje, ale dá se s tím žít.“).

Poslední skupinou uživatelů, kteří hodnotili orientaci ve fondu, byli vyučující. Zde převažovala známka 3. Někteří měli problém s dohledáním knih v regále a jiným více vyhovuje abecední řazení podle jmen autorů.

Celkové hodnocení je za 1, tedy hypotézu 6.1 že: „Uživatelé se těžko orientují v knihovním fondu.“ můžeme prohlásit za nepravdivou. Podle informací, které autor získal od pracovníků knihovny, se dlouhou dobu vedly diskuse o tom, zda výběr LCC byl šťastný. Ukázalo se, že systém funguje výborně a v dnešní době online katalogů nehraje způsob třídění zas až tak velkou roli.

• Absenční výpůjčka				
1	2	3	4	nevyžívám
Komentář:				
.....				

V hodnocení absenční výpůjčky převažovala od všech uživatelů známka 1 a 2, známky 3 nebo 4 jen ojediněle. Nejčastější komentáře poukazyvaly na bezproblémovou službu, doktorandům by vyhovovala výpůjční doba delší než tři měsíce. Celkové hodnocení 1.

• Prezenční výpůjčka				
1	2	3	4	nevyžívám
Komentář:				
.....				

I u prezenční výpůjčky bylo možné zaznamenat výborné hodnocení od studentů a vyučujících, zaměstnanci a doktorandi tuto službu spíše nevyžívají. V komentářích se objevoval drobný problém s dohledáváním skript a knih. Celkové hodnocení 1.

• Orientace v knihovním katalogu				
1	2	3	4	neorientuji se
Komentář:				
.....				

Vyhledávání a orientaci v katalogu hodnotili studenti za 2, ostatní uživatelé za 1.

Stanoviska studentů by se dala rozdělit do tří kategorií:

- bez problému
- katalog nevyužívají
- katalog je těžkopádný a nepřehledný.

Vzhledem k hodnocení ale nebude problém vůbec závažný. Celkové hodnocení 1.

• Meziknihovní výpůjční služba				
1	2	3	4	nevyžívám
Komentář:				
.....				

Drtivá většina uživatelů knihovny MVS nevyužívá (viz Tabulka č. 4.7)

• Přístup k placeným databázím				
1	2	3	4	nevyžívám
Komentář:				
.....				

Přístup k placeným databázím využívá pouze 12% dotazovaných. Ti, kdo využívají, hodnotili za 1, nejhůře za 2 s připomínkou, že v databázích není snadná orientace. Celkové hodnocení za 1.

	studenti	doktorandi	vyučující	zaměstnanci	externí pracovníci
Absenční výpůjčka	1	1 až 2	1	1	1
Prezenční výpůjčka	1	nevyužívají	1	nevyužívají	1
Orientace ve fondu	1	1	3	1	1
Orientace v katalogu	2	1	1	1	1
MVS	nevyužívají	nevyužívají	nevyužívají	nevyužívají	nevyužívají
Placené databáze	nevyužívají	1 až 2	1	1	nevyužívají
Celkové hodnocení	1	1 až 2	1	1	1

Tabulka č. 5.1

V tabulce č. 5.1 je souhrnně uvedeno z dotazníku zjištěné výsledné hodnocení jednotlivých služeb uživateli. Většina služeb je hodnocena za 1. Jediné hodnocení za 3 bylo u

orientace ve fondu od vyučujících. Z tabulky 5.1 je též zřejmé, které služby daný typ uživatelů využívá a které ne.

Poslední otázkou dotazníku chtěl autor zjistit celkovou spokojenost uživatelů s Knihovnou Václava Hlavatého.

Jaká je Vaše celková spokojenost s touto knihovnou?			
1	2	3	4
Komentář:			
.....			
.....			

Všech 87 dotazovaných uživatelů je plně spokojeno s knihovnou Václava Hlavatého, jak se službami, tak i s personálem. Uživatelé si pochvalují příjemné prostředí, klid a nejvíce ochotné a vstřícné knihovnice.

(„Ja som veľmi spokojná. Je sice čo zlepšovať, ale v porovnaní s inými knihovňami je táto jedna z najlepších, ktoré som zažila“).

5.1 Porovnání hodnocení uživatelů s hodnocením zaměstnanců – knihovníků

Na začátku sociologického průzkumu byl zaměstnancům – knihovníkům rozdán dotazník s podobnými otázkami, jaké dostali uživatelé (viz příloha č. 5). Záměrem bylo zjistit, jakou představu mají knihovníci o své knihovně a jak si myslí, že jsou s jejich knihovnou spokojeni uživatelé a jaké služby využívají. Vzhledem k tomu, že v knihovně pracují pouze čtyři zaměstnanci, jsou čtyři dotazníky příliš málo pro statistický vzorek. Přesto poslouží alespoň k malé zpětné vazbě.

Podle knihovníků uživatelé nejčastěji posledních půl roku využívali absenční výpůjčku, částečně prezenční výpůjčku a počítače ve studovně. Výjimečně službu kopírování a MVS. V těchto bodech představa knihovníků souhlasí se zjištěnými skutečnostmi výzkumu.

V hodnocení spokojenosti se službami byly nejhorší známky u prezenční výpůjčky (3), orientace ve fondu a katalogu (3, 4) a v MVS (3). V porovnání s výsledky uživatelů mají knihovníci horší představu o spokojenosti uživatelů, než tomu tak ve skutečnosti je.

Za vcelku překvapivou lze označit odpověď na hypotézu o využívání databází ze strany studentů a pracovníků fakulty. Nejedná se však o specifickou situaci MFF UK, jak vyplývá z příspěvku L. Tiché *Jak „přinutit“ uživatele k využívání elektronických informačních zdrojů*. V souvislosti s malým využíváním databází vyslovuje tyto hypotézy: „Hledáme-li důvody, proč se tak děje, je třeba problém rozdělit podle skupin uživatelů – tedy na vysoké škole na skupinu pedagogů a vědců a skupinu studentů.

- Pedagogové a vědci:
 - nevědí o dostupných databázích
 - nepotřebují je
 - brání jim jazyková bariéra
 - brání jim nízká počítačová gramotnost
 - nemají čas učit se je používat
 - otravují je změny v přístupu a způsobu vyhledávání

- Studenti:
 - nevědí o dostupných databázích
 - nepotřebují je
 - brání jim jazyková bariéra

Studenti zvládají elektronické zdroje a přístup k nim lépe a k práci s počítači jsou připravováni už od základních škol, zatímco mnozí pedagogové a vědci, zejména starší, často nemají zkušenost s počítači nebo považují za ztrátu času učit se neustále nové programy a přístupy (což studentům příliš nevadí). Studenti zase nemají dostatečnou motivaci ze strany vyučujících“. [TICHÁ, 2000].

O názor na tuto záležitost jsem požádal prof. RNDr. Ivana Netuku, DrSc., který na MFF dlouhodobě působí (viz s. 18):

„Především, v tomto případě se mi počet respondentů nejeví reprezentativní. Pracovníci fakulty v drtivé většině případů aktivně vědecky pracují a tam je užívání databází absolutně nezbytné. Již při volbě problematiky je žádoucí provést rozsáhlé bibliografické pátrání. Totiž nebezpečí, že ten který problém byl částečně nebo úplně vyřešen jinými

matematiky, je nemalé. Prostě pokrok v matematice jde enormně rychle kupředu. Před dokončením publikace je pak účelné ještě znovu zapátrat v existující literatuře a v maximální míře se vyhnout tomu, že recenzent upozorní na práce překrývající se s textem předloženým do tisku. Databáze, u nás ve většině případů MathSciNet, se užívá „ke studiu“, tj. sledování nových výsledků dosažených v oboru. Tedy sumarizují: pracovníci věnující se vědecké práci nezbytně databáze potřebují, jazykové bariéry neexistují (všichni velmi dobře ovládají angličtinu). Pravdou je, že naši mladí kolegové jsou v užívání informačních technologií daleko zběhlejší, nicméně není jiné cesty, než se s prací s elektronickými zdroji sprátnit.

U studentů je třeba rozlišovat. Je pravda, že studenti bakalářských a magisterských studijních programů o databázích často nevědí prostě proto, že je nepotřebují. Jazyková bariéra překážkou nebývá. Při zpracování bakalářských a částečně i diplomových prací dostávají posluchači doporučenou studijní literaturu ve značné míře od vedoucích v zadání práce. Často se musí se samotným sepsáním práce dostatečně poprat a na dohledávání dalších literárních pramenů obvykle nezbyvá čas. Jsou však vedoucí prací, kteří přímo k využívání databází studenty vedou.

U posluchačů doktorského studia je práce s databázemi v té či oné míře nutností a samozřejmostí. Opět dost záleží na školiteli.

Výsledek ankety, jakkoliv v této položce nemusí být dostatečně vypovídající, vede k zamyšlení, zda by nebylo účelné pořádat určité cílené školení pro studenty zaměřené na práci s databázemi.

Snad bych měl poznamenat, že stále sílí nutnost využívání databází typu Web of Science či Journal Citation Reports. Souvisí to s mimořádným důrazem, který je dnes kladen na scientometrii či bibliometrii.

Závěrem vyjadřuji své přesvědčení, že využívání databází se v matematické komunitě vžilo. Studenty patrně bude účelné v tomto směru více povzbuzovat.“

Zdá se tedy, že problémy s užíváním databází formulované L. Tichou, nejsou společně úplně všem oborům a skupinám uživatelů.

6 Závěr

Hlavním cílem této bakalářské práce bylo analyzovat matematické oddělení Knihovny MFF UK, Knihovnu Václava Hlavatého.

V práci jsou popsány základní principy služeb vysokoškolských knihoven, podrobný vývoj matematického oddělení od jeho vzniku, přes postižení ničivými povodněmi až po jeho současnou podobu. Díky výročním zprávám MFF UK bylo možné popsat vývoj knihovny od roku 1996 do roku 2009 z hlediska počtu uživatelů, výpůjček, růstu knihovního fondu a tyto skutečnosti vyjádřit grafy.

Pro zjištění názorů uživatelů na tuto knihovnu autor použil metodu sociologického průzkumu, sběr dat byl realizován prostřednictvím dotazníku. Počet respondentů byl dostatečný pro vytvoření závěrů a konkrétní představy o funkčnosti knihovny.

Jak bylo v úvodu uvedeno, autor očekával, že oborové zaměření knihovny by mohlo odhalit určitá zajímavá specifika a zaujalo ho pojetí jednotlivých služeb knihovny, struktura a řazení knihovního fondu a názory uživatelů na tento systém.

Pro analýzu služeb knihovny (kapitola 4) si autor stanovil sedm pracovních hypotéz. První hypotézu, že nejčastějšími uživateli budou studenti, je možné prohlásit za pravdivou. Studenti převažují nad ostatními uživateli o 18%, což je dáno i samotným charakterem knihovny. Druhou hypotézou bylo, že nejvíce uživatelů navštěvuje knihovnu maximálně 5x za půl roku. Tato hypotéza se podle výsledků dotazníků ukázala jako nepravdivá. Nejvíce uživatelů navštěvuje knihovnu minimálně 6x za půl roku a to 62%. Hypotéza třetí, že nejvíce využívanou službou je absenční výpůjčka, je možné prohlásit za pravdivou, tuto služby využilo za posledních půl roku 77 uživatelů z 87 respondentů. Čtvrtá hypotéza, že nejméně využívanou službou je MVS, je možné prohlásit za pravdivou, podle výsledků dotazníků jí využilo za poslední půlrok pouze 9 uživatelů z 87 respondentů. Hypotéza pátá, že nejvyužívanější online službou je prodlužování výpůjček, je možné prohlásit za pravdivou, zvláště u studentů je tato služba velmi ceněna. Hypotéza šestá, že přístup k placeným databázím využívají nejvíce studenti, se ukázala jako nepravdivá. Tento výsledek byl mírným překvapením, ale možné vysvětlení je uvedeno v poslední části páté kapitoly. Poslední hypotéza v kapitole 4, že méně než 25% dotazovaných využívá počítače ve studovně, je nepravdivá. 45% uživatelů počítač ve studovně využívá.

V kapitole 5 autor zkoumal spokojenost uživatelů s jednotlivými službami a s knihovnou celkově. Hypotézy pro tuto část byly tři. První, že se uživatelé budou těžko orientovat v knihovním fondu, se nepotvrdila. Až na horší hodnocení od vyučujících je orientace bezproblémová. Druhá hypotéza, že v žádném hodnocení nebude převažovat známka 4, se potvrdila. Uživatelé jsou se službami knihovny velmi spokojeni, což potvrdily i výsledky hodnocení k poslední hypotéze v kapitole 5 předpokládající, že uživatelé jsou s knihovnou Václava Hlavatého spokojeni.

Knihovna z pohledu personálu splňuje všechny požadavky uživatelů velmi uspokojivě. Slabší místo knihovny vidí zaměstnanci knihovny v uspořádání fondu, zde bylo jejich hodnocení nejhorší. Při porovnání názorů uživatelů však bylo zjištěno, že až na nepatrné (někdy i poněkud neočekávané) připomínky (např. že v knihovně se nedá pít) fungují služby včetně orientace v knihovním fondu i celá knihovna naprosto bezchybně. Za zmínku stojí, že si personál knihovny podobné výzkumy spokojenosti uživatelů neprovádí, a tak návrh autora uskutečnit takový výzkum v Knihovně Václava Hlavatého byl přijat velmi vstřícně, i když výsledky výzkumu očekávaly pracovnice knihovny s jistými obavami. Ukázalo se, že knihovnice byly zbytečně skeptické v hodnocení spokojenosti uživatelů a uvítaly výsledky dotazníků zjištěné autorem potvrzující, že uživatelé Knihovny Václava Hlavatého jsou spokojeni nejen se samotnou knihovnou a službami, které poskytuje, ale i s personálem, který jim řadu služeb zprostředkovává.

V závěru práce by se očekával návrh nějakého zlepšení či aspoň drobná kritika, ale autor nepovažuje za účelné kritizovat, případně měnit něco, co funguje k naprosté spokojenosti tak specifických uživatelů s tak specifickými požadavky, jakými matematici bezesporu jsou. Bude-li knihovna i nadále reflektovat jejich potřeby a plnit funkce moderní specializované knihovny, nezbývá než popřát Knihovně Václava Hlavatého mnoho dalších let úspěšné činnosti a spokojených uživatelů.

Seznam použité a citované literatury

1. Česko. Zákon č. 257 ze dne 29. června 2001 o knihovnách a podmínkách provozování veřejných knihovnických a informačních služeb (knihovní zákon). In *Sbírka zákonů České republiky*. 2001, částka 98, s. 5683-5690. Dostupný na WWW: <<http://aplikace.mvcr.cz/archiv2008/sbirka/2001/sb098-01.pdf>>.
2. ČSN ISO 690 (01 0197). 1996. *Dokumentace – Bibliografické citace – Obsah, forma struktura*. Praha : Český normalizační institut, 1996. 31 s.
3. ČSN ISO 690-2 (01 0197). *Informace a dokumentace – Bibliografické citace – Část 2: Elektronické dokumenty nebo jejich části*. Praha : Český normalizační institut, 2000. 22 s.
4. DISMAN, Miroslav. 2007. *Jak se vyrábí sociologická znalost : příručka pro uživatele*. Praha : Karolinum, 2007. 374 s. ISBN 978-80-246-0139-7.
5. HRUŠKOVÁ, Drahomíra. Povodeň 2002 v Knihovně MFF UK. *Ikaros* [online]. 2003, roč. 7, č. 11 [cit. 2010-07-13]. Dostupný na WWW: <<http://www.ikaros.cz/node/1508>>. URN-NBN:cz-ik1508. ISSN 1212-5075.
6. *Klasifikační schéma Library of Congress* [online]. 2001 [cit. 2010-07-19]. Matematika. Dostupné z WWW: <<http://www.karlin.mff.cuni.cz/knihovna/lc.html>>.
7. KOWALSKI, Oldřich. Věnováno Václavu Hlavatému : Některé dokumenty o životě a díle. *Pokroky matematiky, fyziky a astronomie*. 1993, 38, 2, s. 65-81.
8. Mathematics Subject Classification 2010. [Berlin] : [s.n.], 2010. 110 s. Dostupné z WWW: <<http://www.zentralblatt-math.org/msc/data/msc2010.pdf>>.
9. *MFF UK Praha – knihovna* [online]. 2008 [cit. 2010-07-18]. Dostupný na WWW: <<http://www.mff.cuni.cz/to/fakulta/lib/>>.
10. *MFF UK - knihovna* [online]. 24.3.2003 [cit. 2010-07-21]. Informace o knihovně MFF UK v roce 2002. Dostupné z WWW: <<http://www.mff.cuni.cz/to/fakulta/lib/inf2002.htm>>.
11. *MFF UK - knihovna* [online]. 9.2.2004 [cit. 2010-07-21]. Informace o knihovně MFF UK v roce 2003. Dostupné z WWW: <<http://www.mff.cuni.cz/to/fakulta/lib/inf2003.htm>>.
12. *MFF UK - knihovna* [online]. 31.1.2005 [cit. 2010-07-21]. Informace o knihovně MFF UK v roce 2004. Dostupné z WWW: <<http://www.mff.cuni.cz/to/fakulta/lib/inf2004.htm>>.
13. *MFF UK - knihovna* [online]. 31.1.2006 [cit. 2010-07-21]. Informace o knihovně MFF UK v roce 2005. Dostupné z WWW: <<http://www.mff.cuni.cz/to/fakulta/lib/inf2005.htm>>.
14. *MFF UK - knihovna* [online]. 31.1.2007 [cit. 2010-07-21]. Informace o knihovně UK MFF v roce 2006. Dostupné z WWW: <<http://www.mff.cuni.cz/to/fakulta/lib/inf2006.htm>>.

15. *MFF UK - knihovna* [online]. 28.2.2008 [cit. 2010-07-21]. Informace o knihovně MFF v roce 2007. Dostupné z WWW: <<http://www.mff.cuni.cz/to/fakulta/lib/inf2007.htm>>.
16. *MFF UK - knihovna* [online]. 16.2.2009 [cit. 2010-07-21]. Informace o knihovně MFF UK v roce 2008. Dostupné z WWW: <<http://www.mff.cuni.cz/to/fakulta/lib/inf2008.htm>>.
17. *MFF UK - knihovna* [online]. 10.3.2010 [cit. 2010-07-21]. Informace o knihovně MFF UK v roce 2009. Dostupné z WWW: <<http://www.mff.cuni.cz/to/fakulta/lib/inf2009.htm>>.
18. POUSTA, Zdeněk; HAVRÁNEK, Jan. *Dějiny Univerzity Karlovy IV : 1918-1990*. Praha : Karolinum, 1998. 672 s. ISBN 80-7184-539-6.
19. PROCHÁSKOVÁ, Iva. Zákon nereflktuje postavení vysokoškolské knihovny v systému veřejných informačních služeb. *Ikaros* [online]. 2002, roč. 6, č. 12 [cit. 2010-07-10]. Dostupný na WWW: <<http://www.ikaros.cz/node/1220>>. URN-NBN:cz-ik1220. ISSN 1212-5075.
20. RAMAJZLOVÁ, Barbora. 1998. Vysokoškolské knihovny – od minulosti k budoucnosti. In: *Knihovny současnosti '98*. Brno : Sdružení knihoven, 1998. s. 45-53. ISBN 80-86249-01-8.
21. SKENDERIJA, Saša. Knihovny ve znalostních prostředích. *Knihovnický zpravodaj Vysočina* [online]. 2006, roč. 6, č. 3 [cit. 2010-07-01]. Dostupný na WWW: <<http://kzv.kkvysociny.cz/Default.aspx?id=799>>. ISSN 1213-8231.
22. TICHÁ, Ludmila. Jak "přinutit" uživatele k využívání elektronických informačních zdrojů. *INFORUM 2000 – konference o profesionálních informačních zdrojích, Praha 2000*. Dostupný na WWW: <<http://www.inforum.cz/inforum2000/prednasky/jakprinutit.htm>>.
23. Univerzita Karlova v Praze. *Informace o Knihovně MFF UK v roce 1996*. Praha : Knihovna MFF UK, 1997. 3 s.
24. Univerzita Karlova v Praze. *Informace o Knihovně MFF UK v roce 1997*. Praha : Knihovna MFF UK, 1998. 4 s.
25. Univerzita Karlova v Praze. *Informace o Knihovně MFF UK v roce 1998*. Praha : Knihovna MFF UK, 1999. 4 s.
26. Univerzita Karlova v Praze. *Informace o Knihovně MFF UK v roce 1999*. Praha : Knihovna MFF UK, 2000. 4 s.
27. Univerzita Karlova v Praze. *Informace o Knihovně MFF UK v roce 2000*. Praha : Knihovna MFF UK, 2001. 4 s.
28. Univerzita Karlova v Praze. *Informace o Knihovně MFF UK v roce 2001*. Praha : Knihovna MFF UK, 2002. 4 s. Dostupné z WWW: <<http://www.mff.cuni.cz/to/fakulta/lib/dokumenty/inf2001.pdf>>.
29. Univerzita Karlova v Praze. *Výpůjční řád Knihovny Matematicko-fyzikální fakulty Univerzity Karlovy v Praze*. Praha : Univerzita Karlova v Praze, [2007]. 9 s. Dostupné z WWW: <<http://www.mff.cuni.cz/to/fakulta/lib/pdf/rad.pdf>>.

Přílohy

Seznam příloh

Příloha č. 1 Seznam tabulek a grafů

Příloha č. 2 Ukázky třídění LCC a MSC

Příloha č. 3 Výpůjční řád Knihovny Matematicko-fyzikální fakulty Univerzity Karlovy v Praze a příloha Ceník poplatků a placených služeb

Příloha č. 4 Dotazník pro uživatele

Příloha č. 5 Dotazník pro zaměstnance knihovny

Příloha č. 6 Příklad dotazníku vyplněného uživatelem

Příloha č. 7 Fotodokumentace Knihovny Václava Hlavatého

Příloha foto č. 7.1 Zničené knihy z karlínské knihovny po povodni 2002

Příloha foto č. 7.2 Knihy v karlínské knihovně po opadnutí vody

Příloha foto č. 7.3 Karlínská knihovna po povodni 2002

Příloha foto č. 7.4 Profesorská čítárna po povodni (a)

Příloha foto č. 7.5 Profesorská čítárna po povodni (b)

Příloha foto č. 7.6 Stavění knihovny po rekonstrukci po povodních

Příloha foto č. 7.7 Matematické oddělení knihovny MFF v Karlíně – současný stav (a)

Příloha foto č. 7.8 Matematické oddělení knihovny MFF v Karlíně – současný stav (b)

Příloha foto č. 7.9 Matematické oddělení knihovny MFF v Karlíně – současný stav (c)

Příloha foto č. 7.10 Slavnostního otevření knihovny 4. 10. 2004 se rovněž zúčastnil rektor Univerzity Karlovy prof. Ing. Ivan Wilhelm, CSc.

Příloha č. 1 Seznam tabulek a grafů

Tabulky

Tabulka 4.1 Jaké služby studenti využívali a jak často

Tabulka 4.2 Jaké služby doktorandi využívali a jak často

Tabulka 4.3 Jaké služby vyučující využívali a jak často

Tabulka 4.4 Jaké služby zaměstnanci využívali a jak často

Tabulka 4.5 Jaké služby externí spolupracovníci využívali a jak často

Tabulka 4.6 Návštěvnost knihovny v intervalech

Tabulka 4.7 Četnost využití služeb za půl roku

Tabulka 5.1 Spokojenost uživatelů se službami

Grafy

Graf č. 3.1 Počet knihovních jednotek od roku 1996 do roku 2009

Graf č. 3.2 Počet knihovních přírůstků od roku 1996 do roku 2009

Graf č. 3.3 Počet uživatelů od roku 1996 do roku 2009

Graf č. 3.4 Vztah počtu uživatelů a četnosti výpůjček od roku 1996 do roku 2009

Graf č. 4.1 Procentuální vyjádření druhu uživatelů

Graf č. 4.2 Procentuální vyjádření návštěvnosti

Graf č. 4.3 Číselné vyjádření využití služeb

Graf č. 4.4 Číselné vyjádření využití počítačů ve studovně

Graf č. 4.5 Číselné vyjádření využití placených databází

Evidence výpůjček

Prohlášení:

Dávám svolení k půjčování této bakalářské práce. Uživatel potvrzuje svým podpisem, že bude tuto práci řádně citovat v seznamu použité literatury.

V Praze, 21. 7. 2010

Tomáš Stibor

Jméno	Katedra / Pracoviště	Datum	Podpis